

Univerzita Karlova v Praze: Fakulta humanitních studií

Proměna Evropského válečnictví v pozdním středověku na příkladu Čech

---

Autor: Tomáš Bazala

Vedoucí práce: PhDr Roman Zaoral

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23.6.2011

.....

podpis

Obsah

1. Úvod	4
2 Bibliografie.....	6
2.1 Hodnocení pramene.....	6
2.1.1. Soupis selské hotovosti chebského kraje z roku 1395.....	6
2.2 Hodnocení literatury	6
2.3 Použité metody	8
3. Vojenství vrcholného středověku.....	9
3.1. Rytířské vojsko.....	9
3.1.1. Výstroj rytíře vrcholného středověku.	9
3.1.2. Výzbroj rytíře vrcholného středověku	12
3.1.3. Taktika boje středověkého rytířského vojska	14
3.1.4. Počty a složení středověkého vojska	14
4. Vojenství pozdního středověku	16
4.1. Nové rytířské vojsko?.....	16
4.1.1. Výstroj pozdně středověkého rytíře.....	17
4.1.2. Výzbroj pozdně středověkého rytíře	18
4.2 Žoldnéřské vojsko	19
4.2.1. Výstroj a výzbroj žoldnéře	20
5. Středověké město.....	22
5.1. Středověké město v Českých zemích.....	23
5.2 Město jako objekt vojenského významu	24
5.2.1 Výstroj a výzbroj hotovostního vojska	25
6. Město Cheb	27
6.1 Vznik a vývoj Chebu.....	27
6.2. Právní rozvoj Chebu.....	28
7. Chebská selská hotovost z roku 1395.....	30
7.1. Shrnutí údajů uvedených v Soupisu městské selské hotovosti	30
7.1.1. Podoba textu a zpracování	30
7.1.2. Počty chebské hotovosti.....	30
7.1.3. Vybavení hotovosti.....	33
8. Závěr	38

9. Seznam použitých pramenů	41
10. Seznam použité literatury	42
10.1. Vydané knihy	42
10.2. Vydané články	44
10.3. Nevydaná literatura	44
10.4. Použité internetové zdroje	44
11. Přílohy	45

Poděkování:

Děkuji svým rodičům za podporu.

Děkuji vedoucímu za podnětné rady a pracovníkům Chebského archivu za poskytnuté informace.

1. Úvod

Středověk¹ byl obdobím neustávajících třenic a sporů, které velmi často přecházeli v ozbrojený konflikt. Spory mezi sebou vedli nejen panovníci na úrovni „státních“ celků (uvozovky jsou zde namístě vzhledem k problematickému charakteru slova stát ve středověku), ale často mezi sebou bojovali i místní pánové, kteří se uchýlovali k prosazení svých zájmů právě pomocí násilí. Vojsko bylo tedy naprosto základní potřebou této doby a tato práce se zaměřuje na jeho proměnu na konci středověku. Předmětem této práce je zaměření se na změnu ve způsobu válčení pozorovatelnou v průběhu pozdního středověku v Evropě. Jaké však bylo klasické vojsko středověku? Jak se proměňovalo v pozdním středověku a jaké příčiny této proměny můžeme nalézt?

Způsoby válčení se v průběhu středověku postupně přirozeně vyvíjely. Vzhledem k omezeným písemným pramenům je nemožné sledovat vývoj ve výzbroji nižších vrstev². Naopak je však velmi dobře možné sledovat vývoj bojovníků vyšších vrstev³. Výzbroj a výstroj těchto bojovníků se dochovala popsána v pramenech i v podobě hmotných pozůstatků. Jaké tedy toto vybavení ve vrcholném středověku bylo? Jaké tendence můžeme sledovat v průběhu vývoje? Je možné popsat typické odění vojáka vyšších vrstev vrcholného středověku? A jaký způsobem fungovalo samotné vojsko?

Pozdní středověk⁴ znamenal zásadní změnu ve většině oblastí lidské společnosti. Válečnictví doznalo také mnohých proměn. Jaké byly? Kam směřovaly tendence? Kdo v této době ovládal bojiště? Jaký se dochoval obraz typického válečníka pozdního středověku? Jakých změn doznala výbava a výzbroj bojovníka?

Spolu s rozsáhlými společenskými změnami konce středověku docházelo logicky i ke změnám ve všech oblastech lidské činnosti, tedy i ve vojenství. S rozvojem měst (bylo by možné použít slovní spojení opětovná urbanizace⁵ vzhledem k pozůstatkům antiky, ale pouze pro určitou oblast), který je datován do období 13. století, dochází postupně k vzestupu jejich vlivu. Dřívější městské osídlení nemělo tak propracovaný právní systém, jaký mají města vrcholného a pozdního středověku. Města vznikala nejen jako nová centra ekonomického rozvoje, ale také měla napomáhat upevnění moci panovníka (nebo jiného zakladatele) v regionech, které byly určitým způsobem pro přímou správu panovníkem obtížné, ať už místně nebo z jiného důvodu. Lidé spravující město se stávali významnými osobami s prestižním postavením, získávali značný politický vliv i majetek, což mělo zaručit jejich loajalitu. Z pohledu vojenského byla města důležitý význam jako hlavní opěrné body při obraně.

---

¹ Tímto obdobím chápu časové rozmezí přibližně od poloviny 6. století do konce století 15.

² Tedy osoby neurozené, které jsou závislé na nadřazené šlechtě.

³ Převážně se jedná o rodovou šlechtu.

⁴ Tímto obdobím se chápe doba přibližně od poloviny století 14. do konce století 15.

⁵ Tento pojem se váže k 19. Století, ale někteří autoři jej však používají i pro dobu středověku. Např. ORTOVÁ, J.: Kapitoly z kulturní ekologie. Praha 1999, s. 114.

Zároveň poskytovala dostatečné množství finančních i lidských zdrojů. Města se však aktivně zapojovala i do vytváření vojsk, jak si ukážeme na příkladu pramene. Jak tedy vypadalo městské vojsko? Jaká výstroj a výzbroj převažovala? Kde se brali členové takového vojska? Kdo to byl žoldněř? V čem však spočívala jejich úspěšnost? Kde se vzal voják, který by se dal nazvat profesionálem, a co ho vedlo k nasazování života? Co to znamenalo být žoldněřem v pozdním středověku?

V zemích Koruny české byly zřejmé snahy o vybudování silných vojsk nejen u velkých královských měst, ale i u některých měst poddanských. Město Cheb, které bylo k českým zemím připojeno až začátkem 14. století, si jako říšské město zachovalo mnohá privilegia a snad díky vlivu převážně německého obyvatelstva se zachovalo mnoho důkazů a pramenů o jeho fungování, vojsko nevyjímaje. Cheb tedy pro nás bude zdrojem soudobých informací o městském vojsku přelomu vrcholného a pozdního středověku. Co z těchto informací můžeme zjistit? Byl Cheb na svou dobu výjimečný nebo byla praxe všude stejná? Můžeme z pramenů jasně vyčíst onu sledovanou proměnu?

Cílem práce je tedy pokusit se vytvořit dobový obraz středověkého bojovníka a na základě informací dostupných z pramene tento obraz srovnat s bojovníkem selské hotovosti. Byl takový bojovník běžným úkazem oné doby? Případný rozdíl by měl podnítit k dalšímu mnohem podrobnějšímu zkoumání.

2 Bibliografie

2.1 Hodnocení pramene

2.1.1. Soupis selské hotovosti chebského kraje z roku 1395

Studiem pramene známého jako Soupis selské hotovosti chebského kraje z roku 1395 (dále jen Soupis) se přede mnou zabýval Karl Siegl v roce 1918 a později v roce 1966 Jan Durdík. Jedná se o manuskript vázaný v původní vazbě z pergamenu o rozměrech 11x29,5 cm s 26 folií. Text je převážně německý s vloženými latinskými poznámkami. Karl Siegl středověký pramen editoval a vydal v časopise *Unser Egerland* v roce 1918 a v závěru se věnuje výskytu různých jmen uvedených v soupisu. Tato edice se však ukazuje velmi nepřesnou a na mnoha místech chybnou. Jan Durdík se pak v časopise *Historie a vojenství Vojenského Historického Ústavu* věnuje finanční nákladnosti vybavení a uvádí ji zde do souvislosti s daňovými výměry dochovanými pro tuto oblast pro roky 1392 a 1395⁶. Pramen je v mnoha ohledech ojedinělý. Osobně jsem použil Sieglůvu edici⁷ pro její lepší dostupnost, originál pramene je k nahlédnutí v elektronické podobě ve Státním okresním archivu v Chebu, a o její chybnosti jsem se dozvěděl až po srovnání výsledků zkoumání Siegla a Durdíka. Následně jsem pak použil již zmíněnou práci Jana Durdíka a v počtech vojska tedy vycházím z jeho údajů. Sieglůva edice však jasně poskytla podrobnější představu o složení vojska, co se týče výzbroje a výstroje.

Pro tento konkrétní pramen jsem se rozhodl po konzultaci se svým vedoucím pro jeho jedinečnost v českém prostředí. Tento soupis jsem navíc považoval za velice důležitý zdroj informací o vojsku na přelomu vrcholného a pozdního středověku.

2.2 Hodnocení literatury

Proměnou evropského bojiště se přede mnou zabývalo mnoho autorů. I v českém prostředí nalezneme několik významných badatelů, kteří se svým pracemi věnovali tomuto problému. Některými z těchto autorů se budu podrobněji zabývat níže. Vojsku ve spojení s Chebem se věnují badatelé často jen okrajově. Cheb však díky své výjimečnosti v rámci Českého království nabízí velké množství pramenů jako např. berní rejstříky, knihy výdajů, rejstříky výběru zemské berně, účetní knihy.

Pro zkoumání vojenské výstroje a výzbroje jsem zvolil hlavně literaturu od Petra Klučiny, který se tímto problémem zabývá dlouhodobě. Velkou část poznatků a postřehů přebírám z jeho významného díla *Zboj a zbraně, Evropa 6. – 17. století*, které vyšlo v roce 2004 v nakladatelství Paseka. Toto dílo

---

⁶ DURDÍK, Jan: *Vojenská hotovost chebského venkova r. 1395*, in: *Historie a vojenství – časopis vojenského historického ústavu, Naše Vojsko, Praha, ročník 1966, sešit 4., s. 572.*

⁷ První část věnovaná farnosti Chebské a převzatá z Sieglůvy edice je k nahlédnutí v příloze v hrubém překladu.

spolu s jeho staršími díly je hlavním zdrojem informací o výzkumu vojenského vybavení středověku. Zároveň jsem využil i poznatky obsažené v jeho dalších publikacích *Arma Defensiva* (spolupracoval na ni Pavol Pevný) a *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby*. Obě zmiňované knihy obsahují starší poznatky, ale zvláště druhá jmenovaná musí být nahlížena také v dobovém kontextu, protože byla vydána před rokem 1989.

Dalším významným českým autorem věnujícím se středověké výzbroji a výstroji byl Eduard Wagner, jehož kniha *Kroje, zbroj a zbraně doby husitské a předhusitské* patří i přes svůj značný věk stále k nedocenitelným zdrojům poznatků. Tuto knihu jsem použil hlavně pro srovnání s výsledky zkoumání poznatků Klučiny.

Ze zahraničních autorů zabývajících se středověkým válečnictvím jsem zvolil Francouze Phillippa Contamina, jehož dílo *Válka ve středověku* vyšlo v roce 2004 v českém překladu v nakladatelství Argo. Autor se v díle věnuje obecnému vývoji vojenství v Evropě v průběhu celého středověku. Mnohé poznatky a hodnocení tedy lze vztáhnout i na prostředí českého středověku, neboť autor pracuje se zdroji z celé Evropy a v díle se podrobně věnuje tendencím v různých částech Evropy.

Stěžejními díly pro exkurz do středověkého města jsou díla Františka Hoffmanna, který se věnuje ve svých knihách *České město ve středověku*, v novém vydání rozšířeném i o Moravu, rozvoji měst na území Českého království. Obsahuje mnohé důležité poznatky, které napomáhají vytvořit obraz středověkého města. Pro srovnání jsem se zabýval i dílem *Josefa Macka Jagellonský věk v Českých zemích III.*, který se zabývá pozdně středověkým městem.

Pro zkoumání středověkého Chebu samotného je pak zásadní knihou dílo německého historika Heriberta Sturma *Eger – Geschichte einer Reichsstadt* vydané v roce 1951.⁸ Tato kniha dvojsvazkové zpracování úplných dějin města Cheb, se obšírně věnuje jeho vzniku a následně sleduje nejdůležitější okamžiky v historii tohoto města. Vojenské historii Chebu se však věnuje spíše v souvislosti s pozdější dobou Valdštejnovou. Je však nedocenitelná v oblasti vytváření obrazu o vzniku města, geografické poloze, politickém a právním rozvoji apod.

Z českého prostředí se Chebu nejvíce věnuje František Kubů. Ve svém díle *Chebský městský stát* z roku 2006 se věnuje podrobně historii Chebu. Vojenské historii města Cheb se však věnuje jen velice okrajově. Pracoval však také zřejmě s Durdíkovým zpracováním pramene o chebské venkovské hotovosti a uvádí zde stejné údaje, jaké zpracoval již Durdík.

---

⁸ Někdy se uvádí rok vydání 1952. Já čerpám z informací uvedených v popisu knihy na stránkách Národní knihovny http://aleph.nkp.cz/F/1753MDGA9TBVRTNCDMD7CAK1TA5Y1NTCP7TUB3P9K3JM84ENF2-32362?func=full-set-set&set_number=042171&set_entry=000010&format=999 ze dne 15.4.2011

2.3 Použité metody

Pro metodologii práce jsem čerpal z díla Miroslava Hrocha a kolektiv *Úvod do studia dějepisu* z roku 1985. Tato kniha je i přes dobu svého vzniku základní knihou zabývající se problematikou historického výzkumu a měla by patřit k základním knihám každého výzkumu.

Zkoumání předloženého tématu je komplexním problémem, který je třeba pečlivě strukturovat. Text jsem rozdělil do tematických kapitol, které následně pomohou s odpovědí na položené otázky. V první části se věnuji obecně středověkému vojenství, hlavně výstroji a výzbroji. Srovnáváním informací z literatury se snažím zodpovědět stanovené otázky.

Hlavní důraz je kladem na zkoumání pramene a jeho následné zpracování do relevantních výsledků, které mi napomohou v odpovědi na otázku po podobě středověkého selského bojovníka.

Hlavními metodami výzkumu jsou:

1) metoda sondy při výzkumu podle Hrocha⁹ při zkoumání samotného pramene, který se sám osobě jeví být velice spolehlivým. Touto metodou jsem získal údaje o počtech mužů v selské hotovosti, o jejich rozložení v rámci celé chebské oblasti a hlavně pak o jejich vybavení v konkrétním případě. Metodu jsem zvolil pro charakter pramene a jeho výraznou jedinečnost v rámci soudobé pramenné základny.

2) Metodou komparace srovnávám hlavně literární poznatky. Srovnávám nejen poznatky autorů českých a zahraničních, ale také poznatky českých autorů, kteří jsou časově vzdáleni. Na základě srovnání výzkumu těchto autorů se snažím prezentovat výsledky, které jsou touto metodou ověřené.

---

⁹ HROCH Miroslav a kolektiv: *Úvod do studia dějepisu*, SPN, Praha, 1985, s. 204.

3. Vojenství vrcholného středověku.

Tato kapitola je věnována hlavně středověkému vojenství z pohledu vývoje výstroje a výzbroje. Na základě srovnání dostupné literatury zde představím obecné trendy ve vývoji válečnictví. V soudobé mentalitě je ozbrojený způsob řešení konfliktu jedním ze základních způsobů řešení rozporu a řešení například pomocí soudu se prosazuje jen velmi pomalu.¹⁰ Le Goff pak upozorňuje, že v průběhu celého středověku je možné sledovat snahu převážné většiny obyvatel omezit moc ozbrojené elity, která svou legitimitu odvozuje na nejnižším stupni od schopnosti opatřit si nákladné vybavení a naučit se kvalitně bojovat. Uvádí, že „válka a ovládání zbraní se od 10. do 15. století postupně mění z privilegia aristokratů ve službu veřejnosti.“¹¹

3.1. Rytířské vojsko

Středověké vojsko prodělalo v průběhu staletí od starověku významné změny jak ve složení, tak ve způsobu boje. V podstatě pro celé historické období středověku lze sledovat výlučné postavení těžkooděného jezdce, které bylo do značné míry specifické. Těžkooděný jezdec, často a postupem času výlučně rytíř a příslušník šlechty, se na bojišti objevuje už v raných fázích středověku a na bojištích přetrvává ještě hluboko v století 16., kdy se ale již jedná spíše o přežitek a výrazný anachronismus a spíše snahu šlechty udržet si postavení vůči ostatním vrstvám obyvatelstva. Klučina uvádí k tomuto, že těžkooděný jezdec se postupně vyvinul ve svébytnou vrstvu, která do značné míry opovrhovala postavením pěchoty i pro její původ – převážně pocházející z poddaných –, což byl jeden z důvodů jejího postupného úpadku¹². V pozdním středověku se postupně mění postavení tohoto těžkooděného jezdce, který kraloval bojištím Evropy a blízkého východu. Tento bojovník prodělal významný vývoj a dosáhl dokonce společenského statutu. Mentalita této vrstvy je zcela jistě velice zajímavým problémem, kterým se zde ale nebudu zabývat. Jedná se však o problém natolik podnětný, že by si zasloužil hlubší výzkum.

3.1.1. Výstroj rytíře vrcholného středověku.

Těžkooděný jezdec využíval v boji výhod postupně zdokonalované zbroje. Tato kapitola je věnována vývoji ochranného odění vrcholně středověkého rytíře. Sledovat celý vývoj ochranného odění ve středověku by vydalo samo o sobě na samostatnou práci nebo spíše několik a není možné se mu zde věnovat zcela dopodrobna. Zaměřím se tedy na časový úsek konce století 13. a následujícího vývoje

¹⁰ Srovnání ALTHOFF Gerd, *Böse schrecken, Gutte belohnen*, in: *Die Menschen in der Schatten der Katedrale, Primus, Německo, 1998. ISBN 3896780905.*

¹¹ LE GOFF Jacques a SCHMITT Jen-Claude: *Encyklopedie středověku, Vyšehrad, Praha, 2002, s 844.*

¹² KLUČINA Petr a ROMAŇAK Andrej, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby, Naše vojsko, Praha 1983. S. 96 a dále.*

vedoucího až do období, kterého se týká zkoumaný pramen a přesáhnu pak následně do počátku 15. století.

Ochranné odění se přirozeně vyvíjelo. Zatímco v období přímo předcházejícímu sledovanému se nejvíce rozšířilo kroužkové odění tzv. *lorica*,¹³ ve 14. století se pak začíná prosazovat využívání kožených či kovových plátek připevněných na kožených řemenech nebo přibitých na jiných podkladech – tzv. *thorax*.¹⁴ Neznamená to však v žádném případě, že by došlo ke změně naráz. Naopak je možné sledovat např. na náhrobcích ze 14. století, že se zbroj kombinovala a využívaly se jako odění kroužková, tak součásti novější¹⁵. Na dobových vyobrazeních se tedy platové doplňky začínají prosazovat až v druhé polovině 14. století.¹⁶ Pod hauberk¹⁷ nebo brňi¹⁸ nosil jezdec z počátku jen jednoduchou suknicí či dlouhou košili sahající až po kolena. Tento způsob se dochoval ještě ve století 14., i když mezi lépe vybavenými feudály již využívaly specializované vycpávané ochranné vesty či košile z látky nebo kůže podkládající kroužkovou zbroj, čímž zvyšovaly její účinnost. Klučina nazývá toto nové oděné gambeson nebo aketon.¹⁹ Jedná se tedy o první zmínky o tzv. prošívanicích nebo vycpávanicích, kterým se budeme věnovat později. V případě méně majetného pěšáka lze předpokládat, že přebíral nové prvky ve výstroji pouze postupně a podle svých ekonomických možností, které byly omezené. Jezdci se však v této době rekrutují téměř výhradně z řad movité vyšší třídy a vývojové tendence ve zbroji se tak velice rychle šířily Evropou.

Nejvíce exponovanými místy na těle bojovníka jsou klouby. Zranění končetiny mohlo znamenat vyřazení bojovníka nejen z aktuálního boje, ale zároveň i díky následkům a omezenému zdravotnictví mohlo znamenat doživotní následky. Z tohoto důvodu se rozvíjí snaha dodatečně chránit klouby zvýšením odění. Dodatečná ochrana byla ale vykoupena určitým omezením hybnosti.

Jezdec si začal zřejmě chránit nejdříve dolní končetiny. Kolenní klouby kryly od poloviny 13. století tzv. nákolenny²⁰ vyrobené z kůže nebo kovu a kryjící bojovníkovi přední část kolene. Pozdější vývoj šel k rozšíření pokryté plochy a nákolenny tedy kryly kloub kolene i zboku. Stehna a holeně byly

¹³ *Názvosloví je poněkud nejednotné a vychází z lokální tradice. Někteří autoři používají pro zbroj z kroužkového pletiva také výraz hauberg nebo haubergeron. Contamine se vývojem této zabývá velice podrobně a poukazuje na zajímavé možnosti výkladu tohoto pojmu, hlavně pak práci F. Buttina. CONTAMINE, Phikippe, Válka ve středověku, Argo, Praha, 2004, s. 222 – 224.*

¹⁴ KLUČINA Petr, *Zbroj a zbraně, Paseka, Praha, 2004, s. 188 – 192. Dále jen Klučina 1.*

¹⁵ *Např. náhrobky v konventu Annunziata ve Florencii. Z druhé poloviny 13. století*

¹⁶ „Konservatismus malířského projevu, který často spoléhal na starší předlohy, může vysvětlit skutečnost, že ... se plátové části výzbroje objevují až ve III. čtvrtině 14. století.“ WAGNER, DURDÍK, DROBNÁ, *Kroje, zbroj a zbraně doby husitské a předhusitské, Naše vojsko, Praha, 1956, s. 45 a 46.*

¹⁷ *Vývoj názvu Křížek odvozuje od ochrany krku a ramen. Leonid Křížek a Zdirad J. K. Čech, Encyklopedie zbraní a zbroje, Libri, Praha, 1999, s. 83 – 84.*

¹⁸ *Tamtéž, s. 36.*

¹⁹ *Klučina 1, s. 182. nebo Křížek a Čech, s. 13 a 71.*

²⁰ *Klučina 1, s. 194.*

nejdříve kryty dodatečnou vrstvou prošívaných nohavic a koncem století 13. se objevují důkazy krytí holení i stehen plátovou ochranou, i když ještě na začátku 14. století zřejmě nebyly běžnou součástí. Celou holeň kryl tvarovaný kovový nebo kožený plát²¹. I na stehnech se objevují tvarované pláty. Vše bylo připevněno řemeny přímo k noze přes kroužkovou nohavici nebo bylo nanýtováno na prošívanou nohavici, která se přivazovala k pásku podobně jako kroužkové nohavice.

Ochrana horních končetin nebyla u jízdního bojovníka na rozdíl od pěšáka zřejmě z počátku příliš potřebná. Proto se zřejmě ochrana paží a ramen objevuje později než ochrana nohou. Zřejmě první doplňující částí výstroje se staly tzv. náloketnice – *couter*, v českém prostředí zvané myšky²². Důkazy o jejich užívání jsou omezené²³ a množí se teprve ve století 14., zejména pak v druhé polovině.

Ramena mohla být chráněna zdvojeným kroužkovým pletivem, které spadalo z kapuce a násobilo tak ochranu. Dlouhou dobu se tedy rameno nekrylo nějakým zvláštním přídavným kusem zbroje.

V pramenech se setkáme se zvláštní přídavnou destičkou, která kryje ramena. Jedná se o takzvaná *ailettes* neboli křídla. Někteří autoři²⁴ uvádějí, že se jedná o součást krytí, která svým přesahem nad ramenní kloub mohla krýt zároveň krk. Klučina upozorňuje, že se jedná spíše o heraldický prvek, který měl pomoci identifikovat bojovníka.

Hlavu nadále kryje kroužková kukla doplněná o přilbu či helm. Varianty helem jsou velice široké. Tendence ale vede dvěma směry.

Na jedné straně směřuje k uzavřené přilbě, která pevně chránila nositelovu hlavu a obličej, poskytovala velice dobrou ochranu, ale omezovala vidění i možnost dýchat. Tato přilba se nazývá hrncová.²⁵ Tento typ přilby byl ale velice nákladný a využívali je zřejmě jen nejmajetnější bojovníci. Nicméně se z něj v průběhu 14. století vyvinul nový typ helmy tzv. kbelcové, které do značné míry vycházela z předchozího typu. Tvar zůstává podobný, konický či zvonovitý, vrchol přilby bývá plochý a předek helmy je vybaven průzory a otvory pro přístup vzduchu. Tyto přilby byly často vyobrazovány s nákladným zdobením a klenoty a napomáhaly zřejmě k rozeznávání bojovníků v poli pomocí heraldického značení.

Druhým směrem, kterým se ochrana hlavy vydala, bylo odlehčení a jednoduchost.²⁶ Důvody mohly být i ekonomického rázu. Někteří vyobrazovaní bojovníci dokonce stále ještě nemají žádnou přídavnou pokrývku hlavy a bojují krytí jen kroužkovou kapucí nebo dokonce jen vycpávanou čapkou.

---

²¹ Klučina upozorňuje na složitost výroby anatomicky tvarovaných náholenic a zároveň upozorňuje na skutečnost, že mnohde bývají tyto součásti zbroje kolorovány. Proto z těchto faktů vyvozuje, že se jednalo pravděpodobně o výrobky výhradně z kůže. Tamtéž, s. 196.

²² WAGNER, DURDÍK, DROBNÁ, s. 47.

²³ Zřejmě prvním hmotným důkazem použití této zbroje nalezneme na náhrobku Williama Longspee, vévody ze Salisbury, v saliburské katedrále z druhé poloviny 13. století.

²⁴ KOVAŘÍK, Jiří, Rytířské bitvy a osudy I., Mladá Fronta, Praha, 2005, s. 21.

²⁵ Např. Klučina 1, s. 206 a dále.

²⁶ „Zdá se, že v boji dávala část těžkooděnců přednost dobré orientaci a výhledu před nepohodlným bezpečím uzavřené přilby“ Klučina 1, s. 209.

Postavení méně vyzbrojeného jezdce bylo pak zřejmě méně významné, ale stále měl obrovskou převahu před bojovníkem pěším. Jednoduché přilby jsou vyráběny z počátku bez hledí a kryjí jen vršek hlavy. Jedná se o tvar polokoule zhotovený jak ze železa, tak také z kůže a z kombinací těchto materiálů. Tato přilba bývá nazývána lebka a byla vývojovým předstupněm helem oblíbených v 14. a počátkem 15. století tzv. šlapů.²⁷ K této přilbě se později objevila možnost připevnit pohyblivé hledí, které do značné míry poskytlo možnost krýt případné údery do obličeje a v případě potřeby hledí odklopit a získat tak přehled o okolí nebo přístup vzduchu.

Posledním a zřejmě technicky nejjednodušším typem přilby je pak tzv. železný klobouk, který je obzvlášť v českých zemích znám i z období husitských válek v první polovině 15. století. Jak již z názvu vyplývá, jedná se o přilbu, jejíž zvon může mít polokulovitý nebo rovný tvar a po okrajích je připevněna železná střecha, která bývala zkosená a chránila zátylek bojovníka. Tento druh helmy byl zřejmě poměrně silně rozšířen a najdeme o zmínky o jeho širokém využívání i mezi pěšáky ve 14. století.²⁸

Poslední částí ochranných prostředků byl štít. Ten se od raného středověku poněkud změnil. Velikost se zmenšila, aby bylo možné ho lépe používat za jízdy na koni.

3.1.2. Výzbroj rytíře vrcholného středověku

Základní zbraní, kterou jezdec použil při prvním útoku, a pokud vydržela, používal ji i v následujícím boji, bylo jezdecké kopí. Jedná se o jednu z nejstarších zbraní vůbec a během středověku doznala jen velmi malých změn. Zásadní změna byla pouze v délce této zbraně, která se pohybovala přibližně od 2,5 metru až do délky 3 metrů²⁹. Jednalo se tedy o železný hrot osazený různě dlouhou tulejí na rovné dřevěné násadě, jejíž průměr byl jen asi 3 až 5 cm, aby bylo kopí lehké a lépe ovladatelné. Tvary kopí byly různé. Na vyobrazeních se setkám s tvary listu, kosočtverce apod. Ruku držící tuto zbraň začíná ve 13. století chránit terčík, který byl připevněn na násadě.

Zbraní základní a používanou boji na blízko pak byl meč, který se stal postupně určitým nositelem označení moci. Existuje hned několik typologií mečů³⁰. Meč používaný jezci měl většinou dlouhou, oboustranně broušenou, širokou čepel. Ovšem existovalo zřejmě velké množství možností tvarů a velikostí. „Je téměř nemožné tuto zbraň jednotně charakterizovat.“³¹ Tendence při vyvíjení nových tvarů mečů se přizpůsobovaly měnící se podobě odění protivníka. Bylo stále těžší proniknout

---

²⁷ Tamtéž. s. 211.

²⁸ Viz. Výzkum pramene níže.

²⁹ „Některé zprávy hovoří o pětimetrových exemplářích užívaných rytíři v 11. – 13. století.“ KŘÍŽEK Leonid a ČECH Zdirad, *Encyklopedie zbraní a zbroje, Libri, Praha, 1999*, s. 121.

³⁰ Např. Contamine rozlišuje meče podle jejich využití a podoby *CONTAMINE*, s. 215. Časté jsou také typologie meče podle osazení příčky a hrušky meče a podle tvaru čepele. Viz. *KLUČINA*, s. 32, 33 a dále.

³¹ *KLUČINA 1*, s. 228.

ochranným oděním, a proto bylo třeba přizpůsobit např. rukojeť pro jiný pevnější úchop, který umožňoval vést úder obouruč. Zásadní změny doznal hrot, který se stále častěji využíval k bodu a byl tedy výrazněji zašpičatěn. „Přesto zůstal meč ještě především zbraní sečnou.“³² Záštitu neboli příčka nasazená na řapu meče doznala ve vrcholném středověku jen malých změn, ovšem existovalo velké množství variací délky, šířky a zarovnaní. Podobně tomu bylo u hlavic meče. Některé zbraně se stávaly výstavními kusy, které nebyly primárně určeny k boji, ale spíše k reprezentaci a jejich osazení bylo zhotoveno z vzácných kovů a dalších cenných materiálů³³. Na dřevěnou rukojeť se pevně přivazoval železný drát nebo se potahovala kůží kvůli pevnějšímu držení. Na pečeti Jana Lucemburského můžeme vidět zajímavé řešení, kdy byl meč navíc připevněn řetězem ke zbroji, což zamezovalo možnosti ztráty během boje³⁴.

Další zbraní, která byla ve výbavě téměř každého bojovníka, byla dýka, která měla také velké množství variací. Podobně jsou na tom také jednostranně broušené tesáky, které mohly nahrazovat také meč.

Možnou náhradou meče mohla být bojová sekera, která se pro jezdce začala upravovat. Buď mohlo jít o kratší variantu, která se používala ke štítu namísto meče nebo se násada prodloužila a tvarované ostří dodalo větší účinnost. Tato zbraň byla pádná a měla zřejmě devastující účinky na protivníkovu zbroj i na něj samotného³⁵. Zbraň však vyžadovala obouruční ovládání, což omezovalo bojovníka ve využití štítu na ochranu. Navíc bylo možné jen omezeně se touto zbraní krýt.

Variace drtivých zbraní jsou široké. Zpracování zřejmě záviselo na možnostech nositele. Jednalo se o buď o přímo na dřevěné násadě připevněné hlavice nejrůznějšího tvaru, často vybavených hřeby, z čehož se začal vyvíjet známý palcát, nebo mohlo jít „zbraň na krátké či dlouhé násadě, k níž jsou pomocí nějakého kloubového závěsu připevněné různé bicí nástroje“³⁶ což byl tzv. biják.

Takto vypadala výzbroj a výstroj vznešeného a movitého bojovníka. Na bojišti byl tedy nejlépe vybaveným a chráněným. Ostatní jednotky³⁷ byly vybaveny podle svým omezenějším možnostem. Ceny výstroje a výzbroje byly velice vysoké a cenu zvyšovala navíc potřeba kvalitního koně³⁸. Méně majetní byli tedy zřejmě výrazně hůře vystrojeni i vyzbrojeni.

---

³² *Tamtéž.*

³³ *Např. zbraně patřící do sad korunovačních předmětů.*

³⁴ viz. Příloha, obrázek 1.

³⁵ „Na většině bojových scén ... vidíme rozťaté štíty ochranné odění i těžké hrncové přilby“ *Klučina 1*, s. 239.

³⁶ *Křížek a Čech*, s. 28.

³⁷ *Ačkoliv zde tento výraz využívám jen volně, armáda středověku nebyla dělena podle moderního způsobu.*

³⁸ *Podrobněji o cenách Contamine*, s. 119.

3.1.3. Taktika boje středověkého rytířského vojska

Taktika rytířského vojska byla po několik století v podstatě neměnná³⁹ a spoléhala nejdříve na zahájení boje střelbou z kuší či luků a na následném osvědčeném čelním útoku těžkého jezdeckta, které se střetávalo se stejnými bojovníky protivníka, přičemž pěchotu, vlastní či soupeřovu většinou nepovažovalo za sobě rovnou a tedy ignorovalo. Docházelo tak k situacím, kdy byla pěchota jednoduše ušlapána jízdou, ať už nepřátelskou či vlastní.⁴⁰ Tento způsob boje byl silně propojen s dobovou představou cti a podléhal hierarchii soudobé společnosti.

Ukázňnost rytířského vojska byla poměrně malá díky svému feudálnímu charakteru. Vojsko bylo složeno z feudálních pánů – individualit⁴¹, kteří se se svojí hotovostí na výzvu připojovali k armádě. Spory o kompetenci k velení a o způsobu postupu tedy byly velice běžné a neřídka došlo k tomu, že někteří feudálové využívali těchto neshod k dosažení osobních zisků nebo odmítli bojovat, dokud nebylo vyhověno jejich požadavkům. Do bitvy se pak nastupovalo v jednoduchých formacích tvořící linie, aby mohl být využit potenciál jízdy. K obvyklým taktickým rozestavením pak patřil tzv. plot⁴², kdy se vytvářela formace s předsunutými hroty těžkých jezdců, nebo klín⁴³, kdy se vytvořil do hrotu složený šik, který měl za úkol proniknout řadami nepřítele a následný průlom využít k rozvrácení linií a zisku výhody.

3.1.4. Počty a složení středověkého vojska

Počty bojovníků kolísaly v závislosti na konfliktu. V případě lokálního střetu místních šlechticů se zřejmě nejednalo o příliš početná vojska. Pokud šlo o velké výboje či obranné války, byl počet zřejmě poměrně vysoký, ale dobový kronikáři jsou v tomto ohledu velice nespolehliví.

Nejdůležitější složkou však byla právě jízda, která byla zastoupena pouze v omezeném počtu šlechticů a jejich družinami popř. tzv. jednoštitní rytíři, kteří neměli dostatečné finanční zdroje na vlastní družinu⁴⁴.

Pěchota byla brána jako podružná a její význam se začal zvyšovat až ve 13. století s postupným vzestupem vlivu měst. Výzbrojí pěchoty v průběhu celého středověku pak byly hlavně zbraně tzv. dřevcové⁴⁵ – na dlouhých násadách osazené bodné, sečné a drtivé zbraně, které měly snížit nevýhodu

³⁹ Je samozřejmé, že výjimky existovaly. Např. z bitvy u Bouvines máme zmínku o využití kruhové obrany a o spolupráci pěchoty a jezdeckta. KOVAŘÍK, Jiří, *Rytířské bitvy a osudy I., Mladá Fronta, Praha, 2005, s. 270.*

⁴⁰ Klučina Petr a Romaňák Andrej, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby, Naše vojsko, Praha 1983. S. 97*

⁴¹ Podrobněji se k tématu vytváření uvědomění vlastní výlučnosti zabývá např. Elias Norbert, *O procesu civilizace, z něm. orig. přel. Josef Boček, Argo, Praha, 2006 s. 280 – 291* v části věnované rozvoji dvorského chování na základě výkladu soudobých kreseb. Podobně kriticky, i když ne tak obsáhle, tuto skutečnost zmiňuje např. KLUČINA Petr a ROMAŇÁK Václav, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby, Naše Vojsko, Praha, 1983 s. 91, 99, a dále.*

⁴² Klučina a Romaňák, s. 99

⁴³ Tamtéž. Klučina uvádí pro tuto formaci pojem svině. Já se přidržím názvu používaného Kovaříkem.

⁴⁴ Toto označení užívá např. Jiří Kovařík

⁴⁵ „Chladné zbraně na násadě. Jde o typy, které jde použít nejen k seku a k bodu, ale i k úderu.“ Leonid Křížek a Zídrad J.K. Čech, *Encyklopedie zbraní a zbroje, Libri, Praha, 1999, s. 298.*

pěchoty vůči jezdcům. Jako jedno z prvních velkých vítězství pěchoty nad těžkou jízdou lze nazvat bitvu u Courtrai, která je zvána Bitvou zlatých ostruh,⁴⁶ kde pěší vojsko porazilo vojsko jezdecké. Nejednalo se však o střet rytířského vojska s vojskem nového typu. Převaha pěchoty tkvěla spíše v souhře okolností. Ukazuje se nám zde však zajímavý typ vojska – vojsko hotovostní, kterému bude věnována vlastní kapitola.

Zvláštní postavení měli, hlavně v západní Evropě, střelci. Tato specializovaná část vojska byla lépe placena⁴⁷ a obzvláště v Anglickém vojsku se ze střelců s dlouhými luky stává zásadní síla.⁴⁸

Vydržování vojska bylo nákladnou záležitostí, a tak bývalo pečlivě kalkulováno s finančními náklady. Země západní Evropy jako Francie měly zavedený systém, který zavazoval leníka k určitému počtu dní vojenské služby pro svého pána na vlastní náklady, po uplynutí této doby pak musel velitel platit žold všem bez rozdílu.⁴⁹ Pěchota bývala placena úměrně jejímu použití, ale její dostupnost se omezovala na období, kdy nebyla potřeba většina obyvatelstva při obdělávání polností.

Velkým problémem feudálního vojska bylo nedokonalé zásobování. Vojsko do pole vyráželo s omezenými zásobami a zbytek následně shánělo tzv. špízováním na úkor obyvatelstva. V případě, že došlo k delšímu pobytu na jednom místě (např. z důvodu obléhání), bývala oblast brzy vyjedena v širokém okolí.

Vojenské akce v podobě obléhání hradů a měst se stávali stále častější záležitostí. Obléháním hradu se snažil velitel vojska získat výhodu nebo přebrat opěrný bod pro další postup. Města skýtala lákavý zdroj finančních a komoditních zisků. Z toho důvodu však také byla velmi dobře bráněna. Dlouhodobé obléhání bylo velice náročné a nebezpečné. Pokud nebyl útočník schopen dobýt město přímým útokem za pomoci obléhací techniky.⁵⁰

Bylo by mylné se domnívat, že rytířské vojsko bylo neefektivní. Vojsko bylo funkčním systémem, který ale fungoval na principech povědomí o výlučnosti šlechty a boží danosti soudobých vazeb. Tento postoj se s postupným rozvojem sebevědomí měšťanstva změnil. Šlechta a rytířstvo, které doposud rozlišovalo mezi tzv. „krásnou válkou“ a válkou tvrdou a bezohlednou, se sice jen výjimečně, ale o to tvrději střetlo se sebevědomími bojovníky, kteří nebrali ohled na společenské postavení a zavedené pořádky a způsoby. Tento jev můžeme považovat za první příznaky změn.

---

⁴⁶ Tuto bitvu zmiňují téměř všichni autoři zabývající se středověkým vojenstvím. Např. Richard Holmes v knize *Weapon* (přeložil Klučina), Kovařík ve svých *Bitvách a osudech a další*. Bitva je zajímavá hlavně pro skutečnost, že zde necvičená městská milice porazila výkvět rytířské elity francouzského království, tedy těžkou jízdu. Úspěch městského vojska spočíval hlavně v kombinaci schopností využití terénu (omezený prostor s využitím potoků a močálů) a soudržnosti, kdy pěšáci nedovolili jezdcům převahy rozjezdu, vynikající zbroje a bojových zkušeností.

⁴⁷ Contamine, s. 115 – 118.

⁴⁸ Historii vzniku, výbavou a použitím podrobněji např. v BARTLETT, Clive, *English Longbowman 1330-1515*, Osprey publishing, 1995.

⁴⁹ Např. CONTAMINE, Philippe: *Válka ve středověku*, Argo, Praha, 2004, s. 118.

⁵⁰ Té se věnuje např. Klučina, *Zbroj a zbraně*, Paseka, Praha, 2004.

4. Vojenství pozdního středověku

V období pozdního středověku se situace na bojišti mění. Jsou zaváděny novinky (např. střelný prach), které postupně mění tvář bojiště. Proces pozvolné proměny rytířského vojska ve vojsko moderního typu neprobíhal v Evropě rovnoměrně a v některých oblastech přetrval středověký způsob válčení až do raného novověku. V určité chvíli tedy vedle sebe koexistovalo více typů vojsk, rozlišených podle způsobu vedení boje.

Úpadek rytířského vojska z pohledu vojenského tedy můžeme spojit s obdobím, kdy se do výzbroje začínají široce zapojovat zbraně střelné (kuše a dlouhý luk⁵¹) a hlavně pak zbraně palné, které změnily zásadně způsob boje. Toto období, Wagner jej nazývá „období velkých změn“⁵², se dá datovat přibližně od poloviny století 14. přes celé století 15. až do počátků novověku ve století 16. Klúčina začátek změn datuje již do počátku století 14.⁵³ V tomto období také nabývá znovu vrchu pěchota. Žoldnéřské oddíly ze Švýcarských kantonů dokázali, že pěchota může efektivně bojovat s těžkou jízdou. V neposlední řadě je možné sledovat proměnu smýšlení i u nás během husitských válek, kdy neurození bojovníci dlouhodobě vítězili nad nájezdy těžké jízdy pod zástavou s křížem. „Pěchota plnila jen pomocné úkoly a teprve postupně se stávala důležitou složkou vojska. Renesanci pěchoty předznamenala od 13. Století rostoucí ekonomická síla měst, zejména italských a flanderských. ... Pěšáci měli ve výzbroji dřevcové zbraně, jako např. halaparty, které nevyžadovaly obtížný výcvik, a spoléhali na vzájemnou soudržnost bojové sestavy, jež vzdáleně připomínala makedonskou falangu.“⁵⁴

4.1. Nové rytířské vojsko?

V pozdním středověku zůstává dlouho na ve své výjimečné pozici těžkooděný jezdec, zpravidla člen šlechty. Dokonalá výzbroj se stává stále nákladnější, což omezuje vstup níže postavených mezi rytíře. Navíc se samotná sociální skupina rytířů stále více uzavírá a brání se těmto změnám.⁵⁵ Avšak v průběhu 14. až do půlky století 15. zůstávají jezdci neustále rozhodující silou. Mentalita této

⁵¹ Holmes Richard, *Zbraně, z originálu přeložil, Klúčina a Pazdera, Euromedia Group, Praha, 2007, s. 78 – 81.*

⁵² Wagner Eduard, *středověk – doba husitská a předhusitská, Aventinum, Praha, 2006. s. 106.*

⁵³ Klúčina 1, s. 322.

⁵⁴ Holmes Richard, *Zbraně, z originálu přeložil, Klúčina a Pazdera, Euromedia Group, Praha, 2007, s. 59.*

⁵⁵ Více např. Elias Norbert, *O procesu civilizace, s. 280 a dále.*

společnosti navíc velela snažit se zapojit se co nejaktivněji do bojových akcí, což vedlo k vysokému riziku zranění či úmrtí.⁵⁶

4.1.1. Výstroj pozdně středověkého rytíře

V případě výstroje došlo mezi rytíři k postupnému úplnému přesunu od odění složeného výhradně z kroužkových součástí k úplné plátové zbroji. Tento postupný proces lze vidět již v předchozí kapitole.⁵⁷

Proces proměny byl postupný a Klučina jej rozdělil schematicky do tří etap. První bylo období je časově vymezeno od počátku do poloviny 14. století a odpovídá tendencím na zvyšování ochrany bojovníka doplňováním kroužkové zbroje novými ochrannými prostředky z kovu či kůže. Druhé období trvá od poloviny 14. do počátku 15. století. V tomto období dochází k zásadní proměně hlavně ve způsobu ochrany těla. Dříve dominantní kroužkové zbroje se stávají doplňkovými k zbrojím novým, tvořeným stále se zdokonalujícími plátovými doplňky. A poslední období, od počátku do třetí čtvrtiny 15. století, je typické naprosté převládnutí plátové zbroje.⁵⁸

Jak bylo řečeno, největších změn doznala v tomto období zbroj. Oproti předchozímu období se stále častěji objevují zbroje kombinované a přibližně v půlce století 14. se pak objevuje nový typ zbroje tzv. plátový kabátec.⁵⁹ Tato zbroj měla podobu zřejmě kožené nebo pevné látkové vesty,⁶⁰ na které byly zevnitř přinýtovány tvarované kovové lamely. Ty chránily břicho, boky a hrud' bojovníka. Vesta byla zapínána na přezky nebo zavazována na zádech bojovníka, kde mohly, ale nemusely, být umístěny také kovové lamely.⁶¹ Podoba této zbroje byla zřejmě různá a lišila se podle oblasti vzniku i podle prostředků, které byly do této ochrany investovány. Na zbroji se také objevoval zajímavý prvek v podobě řetězů připevněných k samotné zbroji. Jedná se zřejmě o prostředek k zajištění zbraně bojovníka. „Řetěz zabezpečoval, že zbraň majitel neztratil, i když mu ji protivník vyrazil z ruky“⁶² Další řetězy přidržovaly na místě prilbu.⁶³ Plátový kabátec nakonec začal přecházet ve dva nové typy zbroje. V tzv. brigantinu a v kyrys.

Brigantina byla nástupcem plátového kabátce a v mnoha ohledech přebírala jeho podobu. Jednalo se o koženou vestu, většinou bez rukávů, která byla hustě podbita různě velkými kovovými lamelami. I na

⁵⁶ *Problém neukázněnosti vojska a snaze rytířů prosadit se na úkor úspěchu např. v KOVAŘÍK, Jiří, Rytířské bitvy a osudy, díly I. – IV., Mladá Fronta, Praha, 2005 až 2006. Dílo je sice spíše populárně naučné povahy, ale autor zde velmi dobře zachytil na příkladech chování a mentalitu rytířů i s její proměnou v průběhu více jak 4 staletí.*

⁵⁷ Viz. s. 9 a dále.

⁵⁸ Klučina 1, s. 322 – 323.

⁵⁹ Křížek a Čech, s. 103 – 104.

⁶⁰ Materiál se na archeologických nálezech nedochoval.

⁶¹ Ukázkou touto zbroje kombinované se zbrojí kroužkovou je např. socha sv. Jiří na Pražském hradě, viz. obrázek 2.

⁶² Klučina 1, s. 335.

⁶³ Viz obrázek 3, kde jsou velmi pěkně vidět zmiňované řetězy.

této zbroji se objevovaly řetězy.⁶⁴ Tato zbroj byla podle Křížka velmi oblíbenou zvláště u pěchoty a využívala se až do 17. Století.⁶⁵

Zcela novým typem zbroje je pak z jednoho či dvou kusů kovu vykováný kryt hrudi a břicha bojovníka, který nebyl nikterak překrýván látkou či kůží. Tato zbroj se zřejmě vyvinula z postupného zvětšování kovových lamel na plátových kabátcích. Jedná se tedy o přední i zadní kyrys, který byl často složen ze dvou pohyblivých, vertikálních a překrývajících se kusů. Spodní část trupu kryl pohyblivý šorc složený z několika lamel připevněných na kožených řemenech a přichycených přímo ke kyrsu.

Ochrana končetin také doznala postupných změn, které odpovídaly postupnému trendu přechodu od kroužkové zbroje k plnoplátové. Lokty byli kryty plátovými myškami již ve dřívějším období, nyní se objevuje plátové krytí ramen a postupným rozšiřováním dochází ke spojení obou těchto prvků a vytvoření plátové ochrany paží, zatím ještě jako doplňku zbroje kroužkové, ale v průběhu druhé poloviny čtrnáctého století a ve století patnáctém se objevuje plnohodnotná plátová ochrana celých paží. Pro další výzkum je také důležité zmínit, že se také stále častěji objevují kovovými lamelami zpevňované rukavice. Rukavice získávají díky kovovým manžetám typický tvar přesýpacích hodin a objevují se typy prstových rukavic.

Zajímavým vývojem prošla helma. Postupně je vytlačen typ kbelcových přileb a je nahrazen tzv. bacinetem⁶⁶, který byl oblíbený již v předchozím období. Tato helma, která kryla týl a temeno hlavy, se postupně prodlužuje a kryje tak lépe hlavu bojovníka hlavně tváře. Omezená ochrana krku a brady vedla k připevnění kroužkového závěsu (dříve kroužkové kukly, která se oddělila od kroužkové zbroje), který byl připevněn po obvodu bacinetu a splýval až na ramena. V průběhu čtrnáctého století se pak objevuje sklopné hledí chránící obličej bojovníka. Hledí se pak následně začíná tvarovat do výrazného předsunutého trnu, který dal následně helmě název psí nos⁶⁷.

Starší typ kbelcové přilby zůstal nyní spíše helmou pro prvotní střet, po kterém se odkládala, nebo helmou turnajovou. Železný klobouk, se u jízdy objevuje jen omezeně, ale jednalo se zřejmě o stále používanou a oblíbenou helmu, hlavně u pěchoty.

Vývoj na poli ochranného odění tedy šel k stále dokonalejší plátové zbroji. Paradoxně však zároveň s touto snahou dochází k nástupu nového typu vojska a nových zbraní, které změnily způsob válčení v Evropě.

4.1.2. Výzbroj pozdně středověkého rytíře

⁶⁴ Je zajímavé, že Křížek uvádí, že tyto řetězy sloužily k ochraně nositele před sečnými zbraněmi a o funkci, kterou jim přiznává Klučina, se nezmiňuje. Křížek a Čech, s. 36.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Křížek a Čech, s. 18.

⁶⁷ WAGNER, Eduard, *Středověk: dobra husitská a předhusitská, Aventinum, Praha, 2006, s. 194-196. Dále jen Wagner 2*

V případě zbraní je vývoj o poznání pomalejší a mezi vrcholným a pozdním středověkem lze nalézt změn ve výzbroji rytíře jen málo. Prvotní zbraní zůstává kopí, které si jezdec zakládá do podpaží a později za pomoci háku připevněného na zbroji jím vede první úder z rozjezdu. Nejpoužívanější zbraní zůstává zřejmě stále meč, který má mnoho různých variant, délek a podob a pro jejich úplný výčet zde není místo.⁶⁸ Další oblíbenou zbraní je tesák. Tato jednostranně broušená sečná zbraň se díky své jednoduchosti stává zřejmě velice oblíbenou. Zároveň její mírně zakřivená čepel poskytuje možnost koncentrace síly úderu do jednoho bodu a zvyšuje tak jeho účinek proti stále se zlepšujícím ochranným prostředkům nepřátel. Zároveň se tesák stává rozšířenou zbraní poboční pěšáků a např. měšťané jej nosí jako odznak svého postavení a práva nosit zbraň.

4.2 Žoldnéřské vojsko

Současně se starým typem feudálního vojska se na scéně ukazuje nový typ vojska a zároveň i vojáka. Nákladnost vybavení⁶⁹ a omezování místních sporů královskou mocí vede k tomu, že se v Evropě objevují lidé, kteří si na živobytí vydělávají jako profesionální vojáci – žoldnéři. Nelze říct, že by se jednalo o jev nový, ale v takovém rozsahu a formě v jaké se rozvíjí žoldnéřské kompanie od poloviny 14. století, jde zcela jistě o novinku. Na Západě lze vysledovat důvody rozvoje žoldnéřství mnohem podrobněji. V průběhu 13. století přestává v zemích západní Evropy fungovat klasický model vojenských odvodů (důvod je růst moci šlechty, která prosazuje jiné způsoby odvádění těchto povinností, hlavně možnost vykoupit se). Královská moc musí tedy řešit případný nedostatek vojska právě najímáním žoldnéřů.⁷⁰ Druhou možností bylo využití a ozbrojení nižších vrstev obyvatelstva.⁷¹ Rozsáhlé omezování lokálních konfliktů královskou mocí vede k zvyšující se mobilitě žoldnéřů, kteří jsou nuceni se stěhovat s celým svým majetkem do míst, kde je potřeba jejich služeb. To vedlo k tomu, že se žoldnéři sdružovali do jednotek pod velením některého z uznávaných žoldnéřů. Navíc jim tento způsob přinášel lepší možnost získat zaměstnání a jejich rodinám poskytoval lepší zázemí.⁷²

Žoldnéř byl profesionálem pracujícím pro najímatele po určitou dobu za stanovený plat⁷³. Tato jednoduchá definice nám příliš nestačí. Žoldnéři byli součástí vojsk už ve starověku a i v průběhu celého středověku nechyběli. Žoldnéři středověcí pochází pak často z prostředí drobné šlechty. Chudší šlechtic se nechával za žold najmout do družiny mocnějšího feudála nebo „podnikal“ na vlastní pěst.

⁶⁸ Vývoji meče se podrobně věnuje např. KLUČINA Petr: *Zbroj a zbraň, Paseka, Praha, 2004.* Nebo WAGNER Eduard, *Středověk doba husitská a předhusitská, Aventinum. Praha, 2006.*

⁶⁹ Podobněji k této problematice např. Wágner 2, s. 48 – 51.

⁷⁰ CONTAMINE, Philippe, *Válka ve středověku, Argo, Praha, 2004, s. 113.*

⁷¹ „Zbytek populace ... byl často podřizován velice tíživým povinnostem obrany, které je nutily naplno participovat na tehdejších válkách. Tato spoluúčast, významná především na úrovni měst, byla masám rolníků důvěrně známá“. Tamtéž.

⁷² Contamine, s. 150 a dále.

⁷³ Žoldnéř (z latinského sold- plat, odměna ...) je profesionální voják, která se nechává za finanční odměnu (žold) najímat cizí armádou. <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDoldn%C3%A9%C5%99> ke dni 20.5.2011.

Máme mnohé zmínky o žoldnéřských velitelích, kteří působili v různých armádách.⁷⁴ Tito velitelé už nebyli vybíráni jen na základě vznešeného původu, ale začíná převládat potřeba schopného velení, osobních schopností a statečnosti. V kompanii, jak se žoldnéřské jednotky nazývaly, měli muži mezi sebou silný vztah podpořený prožitými útrapami.

Žoldnéřské vojsko bychom mohli považovat za vojsko nového typu. Důvod jeho vzniku a fungování bývá jasně vymezen a placen⁷⁵. Zároveň díky vysokému stupni profesionality se začíná objevovat i snahy velitelů pracovat s možnostmi zásobování a využívání možností krajiny. Vojáci přesně věděli, proč bojují. Jejich jediným stimulem byl zisk. Pokud se naskytla příležitost, docházelo často k dezerci „za lepším.“ V boji se žoldnéři projevovali vysokou morálkou a naprostou profesionalitou v ovládání zbraní. Zároveň se rozvíjí i nový způsob velení, kdy hlavní velitel se drží mimo přímý boj a dohlíží na průběh bitvy, což je také novinka oproti vojsku rytířskému.

Zbraně a výstroj jsou v žoldnéřském vojsku velice širokým pojmem. Existovaly specializované kompanie, které se zaměřovali na určitý druh zbraní, z počátku hlavně střelných⁷⁶ a později i zbraní střelných. Důležitým se pro nový typ vojska stává střelný prach. Tato nová zbraň mění bojiště v Evropě zcela od základu.

4.2.1. Výstroj a výzbroj žoldnéře

Jak již bylo řečeno, výstroj a výzbroj žoldnéře byla velice variabilní a záleželo na aktuálních okolnostech i možnostech jednotlivého vojáka. Jako ochranu tak mohl používat téměř všechny výše popsané ochranné prostředky, pokud se k nim dostal. Velmi oblíbenou zbrojí byla v patnáctém století brigantina, popř. různé variace na gambeson. Jako ochrana hlavy se objevují helmy lehčí jako bacinet nebo železný klobouk.

Zásadní byl fakt, že vojsko žoldnéřů bylo převážně pěší, z čehož lze odvodit výzbroj. Pěchota využívala velké množství různých zbraní dřevcových, které jsou zmíněny výše. Ovšem ve výzbroji jsou také zbraně střelné. Z počátku hlavně mechanického principu, které získávají postupně stále více na popularitě a využití. Mechanické střelné zbraně fungují na principu vymrštění střely, většinou šípu či šipky, pomocí uvolnění energie nakumulované pomocí natažení lučiště složeného ze dřeva, kostí, zvířecích šlach apod.

---

⁷⁴ Například Kovařík ve své díle *Rytířské bitvy a osudy* uvádí jako jednoho z velitelů nového typu Bertranda du Guesclina, který byl rytířem a žoldnéřem. Na příkladě jeho života je možné pozorovat nové trendy v přístupu k vojenskému životu. Srov. Jiří Kovařík, *Rytířské bitvy a osudy II.* – 1208-1346. Praha : Mladá fronta, 2006. 344 s. ISBN 80-204-1401-0.

⁷⁵ Je třeba mít, ale na paměti, že i v klasickém feudálním vojsku fungoval systém žoldu, který určoval kolik přesně kdy a za co je vojákovi placeno. CONTAMINE, Philippe, *Válka ve středověku*, Argo, Praha, 2004, s. 118 a dále.

⁷⁶ Příkladem mohou být např. Kovaříkem často zmiňovaní Janovští kušníci. KOVAŘÍK, Jiří, *Rytířské bitvy a osudy III.*, Mladá Fronta, Praha, 2006.

Luk je zbraní používanou k lovu i k válce už od pravěku. Ve vrcholném středověku je luk využíván jen omezeně spíše jako zbraň, kterou se zahajuje bitva, hlavně pro jeho poměrně omezenou účinnost na ochranné odění. Ve 14. století se však do Evropy dostane z anglického Walesu nový typ této zbraně, tzv. long bow- dlouhý luk. Tato zbraň je velice účinným a rychlým prostředkem. Cvičený střelec je schopen vystřelit i více jak pětikrát za minutu a v případě nemířené střelby i častěji. Dostřel tohoto luku je až 300 metrů a jeho dlouhé šípy mají velkou průraznou sílu. S nástupem dlouhého luku na bojiště se mění i podoba složení anglického vojska, kde tato zbraň dominuje.⁷⁷

Kuše neboli samostříl je během středověku dlouho považována za zbraň zákeřnou. Proti používání kuší dokonce vydal papež edikt vydaný na druhém lateránském koncilu⁷⁸. Nic ovšem nezabránilo postupnému rozšíření této smrtí zbraně. Lučičtství tvořené rohovinou, šlachami, kostmi, dřevem nebo kovem je připevněno na pažbě tzv. soše kuše. Tětiva se natahuje buď samotnou fyzickou silou střelce, anebo se později objevují napínací háky a nakonec složité hevery, které pomáhají natáhnout silnou tětivu. Kuše měla výhodu v tom, že její obsluha byla velice jednoduchá a není třeba na ní dlouhého výcviku jako v případě luku. Zároveň má naprosto devastující účinnost. Nevýhodou však byla dlouhá doba nabíjení, které bylo asi šestkrát pomalejší než u luku. Zároveň se během nabíjení střelec musel vystavovat nepříteli a jeho případné střelecké odvetě. Proto se v případě specializovaných žoldnéřských skupin např. z Janova objevuje využití pavéz, za kterými jsou střelci kryti při nabíjení před nepřátelskou střelbou.

Novými zbraněmi v ruce pěchoty jsou různé druhy zbraní palných, např. píšťaly nebo hákovnice⁷⁹. Tyto zbraně se objevují již koncem 14. století jako zbraně obrané, ale masově se začínají šířit až po polovině století 15. Jejich účinnost byla sice omezená, ale byl třeba jen omezený výcvik, který je upřednostňoval před zbraněmi jinými.

---

⁷⁷ Podrobněji Již zmiňovaný BARTLETT, Clive, *English Longbowman 1330-1515*, Osprey publishing, 1995.

⁷⁸ http://sk.wikipedia.org/wiki/Ku%C5%A1a_ke_dni.20.5.2011.

⁷⁹ Křížek a Čech, s. 206 reprints. 79.

5. Středověké město

Vznik středověkého města jako svébytného fenoménu můžeme pozorovat v Evropě přibližně od 10. století. Některá území, hlavně ta s předchozí urbanizací pocházející z římských dob, měla pro vznik měst lepší předpoklady než území, která byla jen řídko osídlena. Proto je středověká urbanizace proces postupný, který v některých částech Evropy probíhal až hluboko ve středověku. Na našem území se počátek urbanizace většinou datuje do 12. až 13. století⁸⁰, kdy za posledních Přemyslovců začala rozsáhlá urbanizace českého království. „Vznikem měst se uplatnil i v českých zemích nejvyšší typ lidských sídlišť, který podstatným způsobem obohatil strukturu společnosti, přispěl k jejímu pokroku a v některých oblastech pro ni nabyl klíčového významu.“⁸¹

Je třeba si uvědomit, že středověké město bylo zcela novým typem osídlení. V některých případech se města sice zakládala nebo spíše znovurozvíjela na prostorech dřívějších antických měst, ale mezi antickým a středověkým městem jsou zásadní rozdíly jak ve struktuře, tak v samotných obyvatelích města. Mezi antickým a středověkým městem je zásadní vývojový zlom. Středověká města se stávají zřetelně centry obchodu a řemesel, což je jasně odlišuje od měst antických, která byla politickým a náboženským centrem rozsáhlejší oblasti. Je samozřejmé, že se středověké město neobešlo bez zásobovací podpory venkova, ale tuto podporu získávalo a vyžadovalo zcela jiným způsobem než antická polis.⁸²

Samotná definice středověkého města je složitá a jak uvádí Hoffmann v úvodu své knihy „pokusy o obecnou definici selhávají“⁸³. Badatel si musí uvědomit, že je třeba na problém středověkého města nahlížet z více perspektiv a interdisciplinárně. Pro lepší pochopení vybraných problémů je také vhodnější si vybrat omezenější vzorek a nezkoumat středověké město jako celek v průběhu celého období označovaného jako středověk.

Historikové se o důvodech vzniku středověkých měst často přou a přikládají různou váhu různým faktorům. Podle Le Goffa⁸⁴ souvisel vznik měst výrazně s rozvojem křesťanství. V mnoha ohledech jsou křesťanství a rozsáhlá urbanizace zcela jistě spjatý. Město bylo často budováno s přihlédnutím ke křesťanským tradicím a vzorům. Zjednodušeně řečeno představovala některá města složitý systém, který byl budován s ohledem na představy o Nebeském Jeruzalémě.⁸⁵ Ključina spatřuje důvod rozvoje měst v nově navázaném kontaktu s Východem pomocí Křížových výprav a vpádu Mongolů do Evropy.⁸⁶ Hoffmann motivy vzniku středověkého města určuje množstvím funkcí, které měly určité

⁸⁰ Např. Ključina Petr a Romaňák Václav, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby, Naše Vojsko, Praha, 1983 s. 91.*

⁸¹ František Hoffmann, *České město ve středověku, s. 10.*

⁸² Srov. LE GOFF, Jacques a SCHMITT, Jean-Claude, *Encyklopedie středověku, Vyšehrad, Praha, 2002 s. 379 a dále.*

⁸³ František Hoffmann, *České město ve středověku, Panorama, Praha, 1992, s. 9.*

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Podrobně se problémem vztahu duchovna a města ve středověku zabývá Keith D. Lilley. *City and Cosmos: The Medieval World in Urban Form. London: Reaktion Books, 2009.*

⁸⁶ Ključina Petr a Romaňák Václav, *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby, Naše Vojsko, Praha, 1983 s. 91.*

sídelní oblasti, a hlavní funkci města spatřuje jako funkci ekonomickou. Zároveň ale uvádí také velké množství dalších funkcí, které určovaly město a utvářely jeho typický ráz, které však nemusely být zastoupeny v každém městě. Jednou z těchto funkcí byla pak také funkce obranná a bezpečnostní, která je pro můj výzkum zásadní.⁸⁷

V celkovém pohledu se historici tedy shodují, že jedním z podnětů byl rozvoj obchodu a řemeslné výroby a potřeba centralizovat jeho správu a zároveň demografický růst Evropských zemí zapříčiněný zvýšenou zemědělskou produkcí, která vycházela z venkova a která následně díky přebytkům poskytla možnost obchodovat. S přírůstkem obyvatel pak mohla logicky vznikat i zalidněnější centra, mohl se rozvíjet obchod a řemesla a tak se vytvářel koloběh, který znamenal rozvoj měst. Osobně se nejvíce přikláním k Hoffmannovu definování středověkého města jako centra, které je určeno konkrétními funkcemi, které poskytuje obyvatelům.

Pro naše zkoumání je pak důležitá vlastnost středověkých měst jako center, která mohla ochraňovat zboží a poskytovat určitou vojenskou sílu⁸⁸. Města tedy byla centra obehnaná zdí, měla organizaci v podobě ulic a náměstí a zároveň se prostorově zaměřovala na vertikální růst.⁸⁹ Města jsou tedy základnami pro vojenské operace. Dají se dobře bránit nebo použít jako místa srazu svolaných vojsk. Zároveň, ale bohatá města lákají vidinou bohatství a luxusu dosažitelného jejich pokořením. Města se tedy musí připravovat i na případné přepady a obléhání.

Příznačné je pro město také jeho nové obyvatelstvo. Středověký měšťan je, dalo by se říci, novým členem společnosti a postupně se snaží prosadit vůči ostatním. Měšťan je tedy kreativní a pracovitý, zaměřuje se na zisk a hromadí finance. Postupem času se měšťané jasně staví proti „sprostým“ venkovanům a snaží se pronikat do vyšších vrstev.⁹⁰

5.1. Středověké město v Českých zemích

Historií českých středověkých měst se přede mnou zabývalo mnoho historiků.⁹¹ Zmíněný Macek dělí města na královská, poddanská a městečka a rozlišuje je podle počtu obyvatel a podle množství privilegií – práv dosažených městem: Městečka se od vesnice odlišují právy na konání trhu. Mívají již složitější samosprávu a počet jejich obyvatel zpravidla nepřesahuje počet 1000. Poddanská města jsou již složitějším a rozsáhlejším celkem s poměrně složitým systémem správy. Podléhají určitému šlechtickému rodu nebo církvi (či spíše duchovenské šlechtě – biskupům, opatům a jejich řádům atp.) a jejich privilegia jsou daleko rozsáhlejší než v případě městeček. Často mají vybudované hradby.

⁸⁷ František Hoffmann, *České město ve středověku*, s. 10 -11.

⁸⁸ „V roce 1340 bylo město Bruggy schopno postavit vojsko čítající na 7000 mužů.“ Holmes Richard, *Zbraně, z orginínáů přeložil, Klučina a Pazdera, Euromedia Group, Praha, 2007. s. 91.*

⁸⁹ LE GOFF a SCHMITT, s 380.

⁹⁰ Srovnání MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471 – 1526, III. a IV, Academia, Praha, 2002.*

⁹¹ Srov. například Josef Macek ve třetím svazku *Jagellonský věk v Českých zemích*, v poslední době pak František Hoffmann ve svém díle *Středověké město v Čechách a na Moravě z roku 2008.*

Díky velké koncentraci lidí na jednom místě dochází k specializaci řemeslné výroby a k vzniku řemeslných spolků. Počet obyvatel poddanských měst běžně přesahuje počet 1000. Nejvýše postavená jsou pak podle Macka města královská. Tato města mají vlastní na šlechtě nezávislou samosprávu, rozsáhlá privilegia a často také politickou moc.⁹²

Hoffmann předkládá pro česká středověká města své vlastní členění. Města dělí na sídelní tedy hlavní, která koncentrují všechny hlavní funkce, města královská, která měla všechny nebo většinu funkcí a výsadní postavení v podobě přímé správy krále. Poddanská města, která podléhala jak církvi, šlechtě a později i samotné správě měst, měla funkce oproti předchozím typům omezené nebo nerozvinuté. Jejich postavení bylo podle Hoffmanna rozprostřeno na široké škále od postavení podobného menšímu městu královskému až po jen o něco málo rozvinutější vesnici. I Hoffmann využívá jako jednu z kategorií městečka (v textech někdy označovaných jako oppida⁹³). Jako speciální kategorii, která se vymyká z běžného hodnocení pak uvádí města, která sice právně spadala pod jednu z předchozích kategorií, ale jedna z funkcí u něj natolik převažovala, že získávalo výlučné postavení. Takovými městy chápe například města horní či lázeňská. Specifická a podle Hoffmanna v českých zemích se nevyskytující jsou města exportní, která nezabývala vývozem určité komodity.⁹⁴ Pro další výzkum je nejdůležitější vojenská funkce měst.

5.2 Město jako objekt vojenského významu

Města byla lákavým zdrojem zisků pro případného útočníka. Na jediném místě byla koncentrována velká kořist, která vábila často k pokusům o její uzmutí. Města se tedy musela proti takovým útokům bránit. Pasivní ochrana v podobě hradeb vytvářela určitý pocit bezpečí a vymezovala město vůči vesnici. Navíc často středověká města disponovala dostatečnými finančními i lidskými zdroji a byla schopná postavit poměrně silné vojsko. Toto vojsko bylo složeno jak z najímaných profesionálů, často nižších šlechticů, kteří nabízeli své služby a zkušenosti, tak z obyvatel města. V průběhu 14. století jsou u nás zmínky o prvních městských vojenských řádech.⁹⁵ Tato ustanovení vedla k vzniku vojsk miličního typu, která měla převážně obranný charakter, ale využívala se i pro případné výboje mimo území náležející městu. Povinnost účasti měl teoreticky každý obyvatel města, prakticky se ale počítalo pouze s muži od určitého věku a horní hranice byla zřejmě také stanovena. Městská hotovost

⁹² Viz. MACEK Josef, *Jagelonský věk v Českých zemích 1471-1526 3-4*, Academia, Praha, 2002, s. 122.

⁹³ Např. Hoffmann, s. 12

⁹⁴ „Dospíváme k ... definici ... vymezení tématu: České středověké město bylo vývojově vyšším druhem lidského sídliště, které mělo funkce ekonomickou, geografickou, stavební, vojenskou, sociální, politickou, právní a kulturní, jejichž souhrn vytvářel v každém městě specifickou strukturu a vyhraňoval skupiny měst k určitým typům.“ Tamtéž, s. 13.

⁹⁵ K prvním patří pražský vojenský řád z roku 1371. František Hoffmann, s. 147.

byla organizována podle Hoffmanna v návaznosti na městské čtvrti a následně se každá z částí starala o svůj určený díl hradeb⁹⁶. Objevoval se také model dělení podle cechů se stejnou funkcí.

Město však mohlo a také často vedlo válku útočnou. „Velká a bohatá říšská města leckdy vedla sama soukromé války proti svým nepřátelům či obchodním konkurentům ... a neváhala do svých služeb najímat jako žoldnéře i šlechtu.“⁹⁷ Tím si mohlo město zajistit silné vojsko, které disponovalo také těžkou jízdou, těžištěm vojska však byla pěchota. Za zmínku stojí, že někteří autoři v rozvoji peněžního systému vidí hlavní důvod ve stále se zvyšujícím počtu vojenských konfliktů v 12. a dalších následujících staletích.⁹⁸

Městské vojsko bylo v případě větších konfliktů přesahujících regionální význam spíše podřízenou součástí vojska rytířského. Jednalo se o vojsko převážně pěší povahy. Ve Francii jej mohl panovník či mocný feudál svolat tzv. výzvou ban, mohl jej však použít pouze o obranné válce v prostorách vlastního území.⁹⁹

5.2.1 Výstroj a výzbroj hotovostního vojska

Hotovostní vojsko bývalo jen omezeně cvičené a často špatně vyzbrojené.¹⁰⁰ Ovšem v mnoha městech českých zemí, zvláště pak těch, která měla úzký styk s Říší, existovala povinnost vlastnit zbraně a zbroje.¹⁰¹

Hlavní výbrojí městských milic byly zbraně pro tehdejší pěchotu typické, tedy dřevcové. Zároveň byly součástí výbroje i zbraně stělné, z počátku hlavně kuše a luky, od druhé poloviny 15. století pak i zbraně palné. Ty se používaly vzhledem k své váze hlavně při obraně hradeb. Výstroj a výzbroj byla limitovaná a záleželo často hlavně na iniciativě samotných vojáků. Až koncem 15. století začínají vznikat konkrétní ústrojní řády s pevně danými předpisy týkajícími se výbroje a výstroje, na jejichž dodržování dohlíží konkrétní městští úředníci.¹⁰²

Ochranná zbroj byla však i nadále problémem pro svou obrovskou finanční nákladnost. Ačkoliv se většina tehdejších výrobců zbrojí nacházela ve městech, byla zřejmě kvalitní zbroj stále výsadou movitých.¹⁰³ Městští a venkovští vojáci se tak často museli spolehnout na ukořistěné kusy nebo

⁹⁶ František Hoffmann, *České město ve středověku, Panorama, Praha, 1991, s. 148.*

⁹⁷ Klučina 1, s. 398.

⁹⁸ DUBY, Georges, 27 juillet 1214, la dimanche de Bouvines, Paris, 1973, s. 100 citovaný v CONTAMINE, Philippe, *Válka ve středověku, Argo, Praha, 2004, s. 114.*

⁹⁹ Srov. Jiří Kovařík, *Rytířské bitvy a osudy.*

¹⁰⁰ „U hotovosti z venkova, ... se asi vůbec o ochranné zbroji mluvit nedá“ Klučina 1, s. 399. Jak si ukážeme níže, není tato Klučinova myšlenka úplně správná.

¹⁰¹ Důvody těchto opatření viz poznámka 71.

¹⁰² Již zmiňované vojenské řády fingovaly již od století 14., ale rozšiřovat se u nás začali až o sto let později. MACEK, Josef, *Jagellonský věk v Českých zemích 1471-1526 3-4, Academia, Praha, 2002*

¹⁰³ K ceně zbrojí se vyjadřuje podrobně Contamine a uvádí, že v půlce století 13. se rovnala cena kvalitní výstroje přibližně jeden a půl kilu čistého stříbra. CONTAMINE, Phillipe, *Válka ve středověku, Argo, Praha, 2004, s. 119.*

kvalitní kusy zděděné v rámci rodiny. Každopádně, ale byla jejich výstroj, pokud vůbec nějaká byla, zastaralého typu.

6. Město Cheb

Město Cheb má pro další práci důležité postavení vzhledem k tomu, že jsem čerpal z jeho obsáhlé pramenné základny. Považuji proto za důležité se s tímto městem seznámit blíže a obeznámit se s jeho vznikem a historií, která je město utvářela a dávala mu v soudobém Českém království výlučné postavení.

6.1 Vznik a vývoj Chebu

Název města je poprvé zmíněn v polovině 11. století v listině Jindřicha IV. a tento název zněl v staré spisovné němčině Egire. Postupně se proměnil v Egere v roce 1125, Egra 1179 a Egera 1187. Tento název dal pak jméno i blízkému okolí města v listinách, kdy se mluví od roku 1298 o Egerlandu.

Název je dle Sturm odvozen od keltského pojmenování Agara, což znamenalo tichá voda. Český název Cheb se poprvé objevuje teprve v roce 1322. Ještě v průběhu 14. věku se však používá převážně latinská a německá verze pojmenování a české jméno se začíná v listinách objevovat teprve ve století 15.¹⁰⁴ Díky poloze a silnému zastoupení německého obyvatelstva se však německý název běžně používal až do století 20. a sudetští Němci zakládali spolky a na ně navázaná periodika.¹⁰⁵

Město či spíše nejdříve kupecká osada se rozvíjí pod starším chebským hradem, který zde byl zřejmě ještě v podobě hradiště již v 9. století. Sturm uvádí, že město bylo poprvé označeno titulem *civitas* zřejmě již v roce 1197 jistě však římským králem Filipem Štaufským v roce 1203 a jako říšské město *civitas imperii* v roce 1277. Do té doby se objevuje pod označením *oppidum* (1149).¹⁰⁶

Poloha města byla odvozena od vhodného místa brodu přes řeku Ohři a nachází se v rozsáhlé kotlině mezi pohořím Smrčina, Krušnými horami, Halštrovskými horami a Císařským a Českým lesem. A historické území Chebska bylo daleko rozsáhlejší, než je tomu v současnosti, s přesahy do dnešní Spolkové Republiky Německo (viz. Mapa 1). Díky této poloze bylo Chebsko vždy spojnicí mezi Říší a Českým královstvím, ale také důvodem konfliktů.

Cheb byl od svého vzniku pod správou Říše. V průběhu 11. a 12. století je oblast Chebska spravována bavorskou severní markou. V druhé polovině se Chebsko dostává do držení rodu Štaufů a pod jejich vlivem se za téměř celé další století rychle rozvíjí. Území bylo spravováno z opevněných bodů po celé rozloze panství tzv. ministerialiních hradů, které měly svého dosazeného správce. Císařský rod pak investoval do samotného města a započal zde pomocí přestavby místního hradu budovat i falc, jedno z císařských sídel, která využíval během svých cest po Říši. Významnost tohoto území dokazují i mnohé návštěvy císařů. Například svatba Fridricha Barbarossy.¹⁰⁷ Se vznikem císařské falce vzrostla ve 12. století i důležitost Chebu jako vojensky významného opěrného bodu a východní hranice říše.

¹⁰⁴ Heribert, Sturm, Eger, Geschichte einer Reichstadt, Kraft, Augsburg, 1951, s. 7.

¹⁰⁵ Příkladem budiž časopis Unser Egerland, který v oblasti vycházel nepřetržitě od roku 1897 až do roku 1938 a následně ještě v letech 1942 a 1943 v redakci Aloise Johna.

¹⁰⁶ Heribert Sturm, Eger, Geschichte einer Reichstadt, Kraft, Augsburg, 1951, s. 8.

¹⁰⁷ POSPÍŠIL Přemysl, Festivity v době pobytu Jiřího z Poděbrad v Chebu, Bakalářská práce, FHS UK, 2010, s. 42.

K českému království Cheb poprvé připojuje v roce 1266 Přemysl Otakar II., kdy jej vojensky obsadil a předznamenal snahu dalších českých panovníků o získání tohoto území. Král Václav II. v období mezi lety 1291 a 1304 ještě zvýšil český vliv na tomto území, mimo jiné zde vybudoval další hrad naproti císařské falci, který se nedochoval. Ale až od roku 1322 je Cheb i Chebsko připojeno k českému království. Jan Lucemburský jej dostal od Ludvíka Bavora za vojenskou podporu. Území si však zachovalo výlučné postavení i za následné vlády Karla IV., který jeho neoddělitelnost potvrzoval dokonce dvakrát.¹⁰⁸

6.2. Právní rozvoj Chebu

Právně si město i po trvalém připojení k Zemím Koruny české zachovalo značnou autonomii a je zvláštní, že mohlo nadále přijímat privilegia i od panovníků říšských.¹⁰⁹ Cheb je tedy mnohem více říšským městem než městem českým. Celý chebský kraj je pak nadále v čilém kontaktu s německými zeměmi. Díky své výhodné geografické pozici na hranicích a dobrému spojení jak s Čechami, tak s přiléhajícími částmi říše pomocí obchodní stezky získává Cheb rychle důležité postavení a stává se nejdůležitějším městem v této části království. S rozvojem privilegií a podporou panovníka se zároveň daří samotnému městu Cheb postupně omezovat moc správců ministeriálních hradů a následně obchodně nebo silou tyto opěrné body drobné šlechty převzít pod přímou kontrolu městské správy. Někteří autoři v tomto procesu vidí vznik tzv. Chebského městského státu.¹¹⁰ Je pravdou, že způsob městského zřízení vycházel mnohem více z modelu běžného pro města říšská a vycházel logicky z blízkého kontaktu s těmito oblastmi, hlavně pak s městem Norimberk.¹¹¹ Obchodní kontakty pak byly navázány i s městy Řezno, Kolín nad Rýnem a Frankfurt nad Mohanem. V tomto úzkém vztahu pak je také možné nalézt možné důvody vzniku ozbrojené selské hotovosti, kterými se budeme zabývat později.¹¹²

Za vlády Karla IV. bylo zavedeno pravidlo, že obchodní stezka na západ má vždy vést přes Cheb. Z této povinnosti pak vyplývá povinnost města zajistit bezpečnost na obchodních stezkách, kterou zaručovali zřejmě najatí žoldnéři.

Pevná návaznost na přiléhající části německé Říše směřovala také Cheb v pozdějších husitských válkách. Cheb byl jedním z opěrných bodů katolíků a aktivně se zapojoval do boje s husity.

¹⁰⁸ „Poprvé bylo území Chebska připojeno k Čechám za Přemysla II. Otakara v letech 1266-1276 a poté za Václava II. v letech 1291 – 1304. Definitivně však získal Chebsko pro Čechy Jan Lucemburský v roce 1322 za vojenskou pomoc Ludvíku Bavorovi v bitvě u Mühldorfu. Původně šlo o říšskou zástavu, a proto bylo přivtěleno k Zemím České koruny, nikoliv včleněno přímo do rámce Českého království. Přesto byla neoddělitelnost Chebska od Zemí České koruny dvakrát potvrzena Karlem IV. v letech 1348 a 1355.“ František Honzák, *Evropa v proměnách staletí*, 2. Vydání,

¹⁰⁹ POSPÍŠIL Přemysl, *Festivity v době pobytu Jiřího z Poděbrad v Chebu*, Bakalářská práce, FHS UK, 2010, s. 42

¹¹⁰ Srov. dílo Františka Kubů, *Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století*, Veduta, České Budějovice, 2006.

¹¹¹ Město Norimberk bylo s Chebem spojeno obchodní stezkou a je také fyzicky Chebu blíže než Praha.

¹¹² „*Udržování veřejného míru v Německu vyžadovalo, aby byli všichni ozbrojeni: Takové je Folgepflicht zmíněná v Saském zrcadle*“

Zisk prestiže a podpora krále nakonec vedla v druhé polovině k nebývalému rozkvětu města a Cheb se stává místem, kde se běžně pořádají sjezdy významných feudálů.¹¹³

---

¹¹³ Srov. POSPÍŠIL Přemysl: Festivity v době pobytu Jiřího z Poděbrad v Chebu, Bakalářská práce, FHS UK, 2010.

7. Chebská selská hotovost z roku 1395

Důvod vzniku Soupisu je nejasný. Durdík vyslovuje myšlenku, že se jednalo o soupis pravidelný, který měl být „... Institucí trvalou a pravidelně opakovanou (ročně?), při níž bylo kontrolováno, do jaké míry se udržují v pohotovosti zbraně a výzbroj, kterou venkovští obyvatelé Chebska byli povinni mít.“¹¹⁴ Další exempláře se podle něj nedochovaly. Tato domněnka je zajímavá hlavně s ohledem na zákaz nošení zbraní, který platil pro venkovské obyvatelstvo, který však byl zřejmě do značné míry omezován v období krize. Siegl pak ve svém úvodu k edici pramene v časopise *Unser Egerland* uvádí, že důvodem bylo blížící se vypršení smlouvy o zemském míru, která byla uzavřena v roce 1389 v Chebu a která byla sjednána na 6 let.¹¹⁵

Každopádně je Soupis velmi podrobným a organizovaným počinem, který se dochoval pro období konce 14. století v českých zemích a který nemá pro naše prostředí srovnatelný pramen. Dává nám nahlédnout přímo do fungování rolnické hotovosti.

7.1. Shrnutí údajů uvedených v Soupisu městské selské hotovosti

7.1.1. Podoba textu a zpracování

Text je rozdělen do částí podle příslušnosti k farnosti a každá z oblastí je pak dále dělena podle vesnic a míst. Jenom jediná z farností – Klinghart, která se dnes nazývá Křižovatka, v počítání pramene šestá ve skutečnosti sedmá, zůstala neznámo proč nevyplněna, při tom místo pro doplnění zůstalo volné. Durdík vyslovuje názor, že šlo o oblast, která byla v okamžiku pořízení soupisu ve fázi převodu na šlechtu.¹¹⁶ Podobně prázdné místo je pak v případě vesnice Czu den Sorgen v chebské farnosti, které mohlo být v podobné situaci jako farnost Křižovatka nebo se nikdo nedostavil.

Na začátku soupisu každé farnosti bývá uvedena vždy kolonka velení – hauptlewt neboli hauptleute tedy kapitáni, kteří ale zřejmě neměli funkci vojenskou jako spíše organizační a jejich počty se odvíjeli od velikosti dané farnosti a většinou ve výčtu chybí. Např. pro největší farnost chebskou čítající 41 vesnic a 2 dvorce je uvedeno celkem 11 osob jako kapitáni, pro nejmenší farnost Milassen s pouhými 6 vesnicemi není uvedeno vedení žádné resp. je zde vynechané místo. Kapitáni nejsou ostatně uvedeni u většiny farností.

7.1.2. Počty chebské hotovosti

¹¹⁴ DURDÍK, Jan: *Vojenská hotovost chebského venkova r. 1395*, in: *Historie a vojenství – časopis vojenského historického ústavu, Naše Vojsko, Praha, ročník 1966, sešit 4., s. 564.*

¹¹⁵ SIEGL, Karl, *Das Musterungsbuch der Egeländer Bauerschaft vom Jahre 1395* v časopise *Unser Egerland*, redaktor Aloise Johna, ročník 22, sešit 1/2, rok 1918, Cheb, str. 2., Překlad je možné přečíst v příloze na str. 36.

¹¹⁶ DURDÍK, Jan: *Vojenská hotovost chebského venkova r. 1395*, in: *Historie a vojenství – časopis vojenského historického ústavu, Naše vojsko, Praha, ročník 1966, sešit 4., s. 572.*

Oba autoři vypočítávají na 133 míst (Siegl upozorňuje, že šlo o 131 vesnici a 2 samostatné dvorce¹¹⁷), ale rozcházejí se v celkovém počtu ozbrojenců. Siegl dohromady nalézá 1293 ozbrojených rolníků, Durdík ale jen 1237 a 4 knechty¹¹⁸. Jmenovitě je ale vypsáno pouze 1237 osob, protože některé vesnice mají na konci výčtu jmen a vybavení pouze „Die andern alle zu g. und zu s.“¹¹⁹ Jedná se o vesnice Chundredsgrün, Palicz a Nidernlintech. Znamená to, že písař zde nezaznamenal přesná jména a vesnice dodala zbytek mužů s jednotnou výbavou, což se dá přesně určit podle součtu, který je uveden pod každou vesnicí zvlášť. Zde konkrétně jde v případě Chundredsgrünü o 12 mužů vyzbrojených kopími a oděných do prošívané či kazajky, v případě Palicze o 11 mužů stejně vybavených a v případě Nidernlintechu o 6 mužů se stejnou výbavou. Zároveň jsou některá jména duplikována tím, že jsou osoby uvedené jaké kapitáni následně uvedeni i mezi mužstvem s konkrétním vybavením.

Pokud jde o kombinace výbavy, můžeme podle pramene vyvodit rozdělení vojska na část jezdeckou, která byla z části vybavena tzv. drabgeschirrem, jehož popisem se budeme zabývat níže, jezdců vybavených pancíři „a co k tomu patří“ a několika výjimek v podobě jezdců vybavených koněm a kuší.¹²⁰

První¹²¹ oblastí je samotné okolí Chebu, které je také co do počtu míst i bojovníků největší (podle Siegla je zde uvedeno 39 vesnic a 2 svobodné dvory¹²², Durdík uvádí číslo 43¹²³). Počty v Sieglově edici uváděné na konci se nadále začínají zcela odlišovat od počtů Durdíkových. Je zvláštní, že po sečtení všech jmenovaných (i s případnými zvláštnostmi jako např. „Auf den dreien Herbergen czu goppen und czu spiz“¹²⁴), kdy je sice uvedena výbava, ale nejedná se zřejmě o konkrétní osobu, dojdeme v Sieglově edici ke stejnému číslu jako Durdík, tedy k 302 bojovníkům. Siegl však ve svém výčtu na konci uvádí číslo 306 bojovníků.¹²⁵

Druhou, označenou jako první, je pak farnost Mühlbach, dnes je to Pomezí nad Ohří. Durdík zde uvádí ve 14 obcích počet 139 ozbrojených a navíc 2 knechty, kteří jsou připojeni zřejmě k osobám

---

¹¹⁷ SIEGL, Karl, *Das Musterungsbuch der Egeländer Bauerschaft vom Jahre 1395* v časopise *Unser Egerland*, redaktor Aloise Johna, ročník 22, sešit 11/12, rok 1918, Cheb, str. 46.

¹¹⁸ Knecht je německé označení pro bojovníka pracujícího ve službách platícího pána. Mohlo by se jednat i o člověka v klientském vztahu k danému sedlákovi, který si takto plnil svou povinnost služby.

¹¹⁹ SIEGL, Karl, *Das Musterungsbuch der Egeländer Bauerschaft vom Jahre 1395* v časopise *Unser Egerland*, redaktor Aloise Johna, ročník 22, sešit 9/10, rok 1918, Cheb, str. 41.

¹²⁰ Např. „Gaffel ein gang drabgeschirr, 1 pferd, 1 knecht mit 1 ar.“ SIEGL, Karl, opětná citace, sešit 9/10, stránka 41. Nebo ve vesnici Rotsam v oblasti Mühlbach „Meinhart 1 p.und w. d. g., 1 pferd, 1 ar.“ Tamtéž sešit 9/10, str. 12.

¹²¹ Avšak v rukopise je uvedena bez čísla a jako první – prima – je označena až další oblast – Mühlbach, dnes Pomezí nad Ohří.

¹²² Tamtéž, s. 46.

¹²³ DURDÍK, Jan: *Vojenská hotovost chebského venkova r. 1395*, in: *Historie a vojenství – časopis vojenského historického ústavu*, Naše Vojsko, Praha, ročník 1966, sešit 4., s. 565.

¹²⁴ SIEGL, Karl, *Das Musterungsbuch der Egeländer Bauerschaft vom Jahre 1395* v časopise *Unser Egerland*, redaktor Aloise Johna, ročník 22, sešit 1/2, rok 1918, Cheb, s. 4.

¹²⁵ Tamtéž, s. 46.

zámožnějším¹²⁶, které měli za povinnost se dostavit k odvodu navíc s dalším bojovníkem nebo se jednalo o sloužícího, který byl k dispozici bohatému sedlákov¹²⁷.

Druhou/třetí farností je oblast Schirndingu, která se dnes nalézá za hranicemi ČR. Je zajímavé, že z této oblasti se dostavili pouze dva jezdcí. Zvláštností je pak jezdec z vesnice Seussen, který má u svého jména zapsáno vybavení, které je typické pro pěšího kopiníka¹²⁸ jak si ukážeme níže. Zároveň se zde poprvé objevují osoby označené poznámkou „zu dem Kirchen“.¹²⁹ Jen těžko můžeme soudit, co přesně tato poznámka značila. Mohlo se jednat o lidi osvobozené od povinnosti bojovat, jak říká Durdík. Pokud bychom pojem přímo přeložili, jednalo by se o muže náležející ke kostelu, tedy je možné, že se jedná o duchovní nebo lidi bez prostředků, kteří se uchýlili pod ochranu kostela.

Další farností jsou Lomany s 12 obcemi. Mezi 111 bojovníky se objevují opět 3 příslušející kostelu. Jinak je celá hotovost z této oblasti pěší.

Z farnosti v Hazlově jsou ze 7 obcí zapsáni bojovníci čítající 89 mužů se zbraněmi, navíc jeden z jezdců má k dispozici jednoho knechta. Ke kostelu přináleží další 2 osoby.

Z 9 vesnic ve farnosti Skalná se dostavili vyzbrojení 84 muži. Je zde velký počet mužů přináležejících ke kostelu, číslo dosahuje 14.

Křižovatka jak již bylo řečeno nemá v Soupisu uvedené žádné údaje, je pouze vynechána volná stránka pro jejich případné doplnění.

V farnosti Kopanina číslo ohlášených bojovníků dosahuje 67. Opět je zde poměrně velké množství 6 mužů náležejících ke kostelu.

V nejmenší farnosti Milhostovské, která čítá pouze 6 vesnic, je zároveň nejmenší počet ozbrojenců, a to pouhých 40 mužů a tři nebojující.

Druhá nejrozsáhlejší farnost Dřenicá měla 17 vesnic. Počet bojovníků je zde celkově vysoký, je to 182 muži a jeden knecht k tomu. Jednalo se tedy zřejmě o poměrně bohatou oblast. Zároveň je zde pouze jeden člověk hlásící se ke kostelu, což by mohlo potvrdit domněnku, že se jednalo o muže neschopné pořídit si drahé vybavení.

Poslední farností je Albenreuth nacházející se v současnosti zřejmě mimo ČR. Z 10 vesnic se dostavilo 133 bojujících a nejvíce, tedy 18, nebojujících.

---

¹²⁶ Jedná se vždy o majitele koně a jeden z nich je vybaven tzv. drabgeschirem a druhý pancířem. Vybavení knechtů není uvedeno.

¹²⁷ Tuto domněnku podporuje i fakt, že se u obou případů jedná o bojovníky jízdní.

¹²⁸ „Kraws Kroecz 2 g. 2 h. 1 s. 1 e. h. und 1 ar. And was dorczu gehort“ SIEGL, Karl: Das Musterungsbuch der Egeländer Bauerschaft vom Jahre 1395 v časopise Unser Egerland, redaktor Aloise Johna, ročník 22, sešit 1/2, rok 1918, Cheb str. 14

¹²⁹ SIEGL, opětovná citace, s. 9.

Přesné počty shrnuje následující tabulka:

Farnost	Počet obcí	Počet ostatních míst	Počet ozbrojenců	Počet zu kirchen ¹³⁰
Cheb	41	2	302	-
1.Pomezí nad Ohří	14	-	139+2 knechti	-
2.Schirnding(v SRN)	8	-	90	3
3. Lomany	12	-	111	3
4. Hazlov	7	-	89+1 knecht	2
5. Skalná	9	-	84	14
6.Křižovatka	-	-	-	-
7. Kopanina	7	-	67	6
8. Milhostov	6	-	40	3
9. Dřenice	17	-	182+1knecht	1
10. Albenreuth(v SRN)	10	-	133	18
Celkový počet míst	131	2		
Celkový počet osob			1237 + 4 knechti	50

7.1.3. Vybavení hotovosti

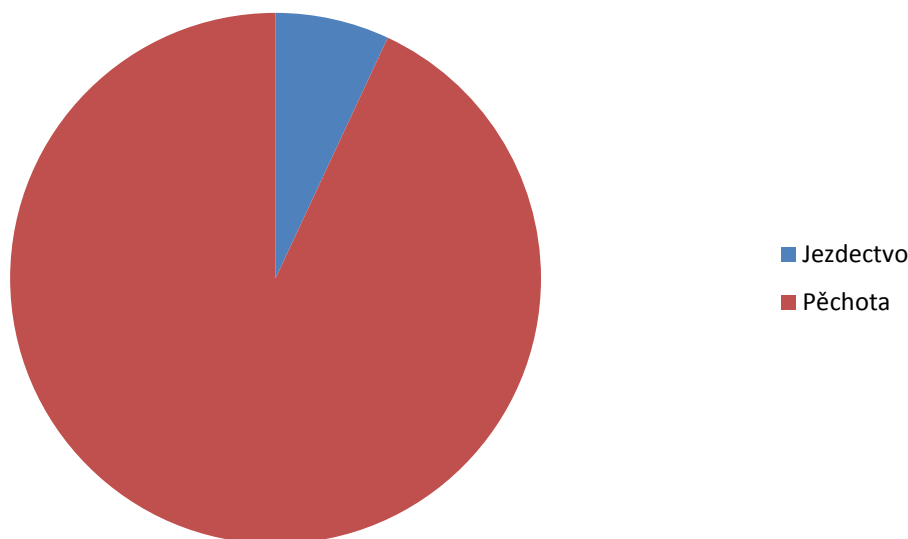
Pro můj výzkum je nejdůležitější informace, jakou výzbroj a výstroj měli jednotliví vojáci¹³¹

Problémem však je písařem často využívané zjednodušení pomocí zkratk a shrnujících pojmů. Hned na začátku však jednoznačně můžeme určit, že se v Soupise zaznamenané vojsko bylo vojskem převážně pěchotním, jak nám ukazuje následující graf vycházející z počtů hotovosti.

¹³⁰ Problém výkladu tohoto označení osvětluje fakt, že v Saském zrcadle, právním dokumentu vztahujícím se na Severní část Říše a zřejmě jeden z dokumentů, který ovlivnil i tvorbu chebského práva se uvádí, že od vojenské povinnosti jsou osvobozeni pouze: „ženy, pastýři, kněží a sluhové kostelů“ (CONTAMINE, Philippe, *Válka ve středověku*, Argo, Praha, 2004. S. 110. Z toho tedy usuzuji, že takto označené osoby jsou osobami náležejícími k církvi, a tedy nemají povinnost se dostavit se zbraní k obraně města.

¹³¹ Výjimkou v záznamu tvoří někteří jedinci, kteří nemají u svého jména uvedeno nic nebo poznámku „co jen může“.

Zastoupení jezdeckta/pěchoty

Jako nejčastější ochranné odění je uvedena goppe či joppe – kožená či látková kazajka či spíše prošívanice¹³². Jednalo se tedy o jednoduchou a poměrně levnou variantu ochranného odění, která byla dostupná pro každého a která díky výrobnímu materiálu skýtala velkou možnost pohybu bojovníka. Je zajímavé, že například ve výčtu chebské farnosti je minimálně u 31 jmen¹³³ uvedena prošívanice dvakrát, přičemž se zřejmě nejednalo o více osob. Můžeme pouze spekulovat, jestli byla tato další prošívanice využívána pro případné další vojáky nebo jestli se tito konkrétní bojovníci snažili zvýšením počtu ochranných vrstev zvýšit svou bezpečnost.¹³⁴ Další možností je, že šlo jednoduše o náhradu za případnou poškozenou zbroj. Osobně se klaním k variantě uvedené v poznámce 133.

Dražší variantou brnění byl pak pancíř. Vzhledem k období se může jednat o brnění kroužkové jen naprosto výjimečně doplněné plátovými doplňky u těch nejbohatších sedláků, jak uvádí Durdík. Je však pravdou, že koncem 14. století byl již plech neboli kyrys poměrně rozšířen. Byl však finančně náročný. Pancíř se nám pak několikrát, konkrétně 35 krát, objevuje v kombinaci s koněm. Jednalo se tedy zřejmě o celkově nákladnou záležitost, kterou si mohl dovolit jen dostatečně zajištěný sedlák. Co přesně, ale bylo součástí výbavy člověka vyzbrojeného pancířem, co se tedy skrývalo pod pojmem „a co k tomu náleží“?¹³⁵ V tom se můžeme pouze obrátit na dobovou zvyklost. Jezdec býval vybaven kopím a poboční zbraní, což mohl být meč, sekýra či nějaký druh drtivé zbraně. Pokud byl některý

¹³² WAGNER, Eduard, DURDÍK, Jan, DROBNÁ, Zoroslava: *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské (1350-1450)*, Naše vojsko, Praha, 1956, str. 53 a následující.

¹³³ SIEGL, Karl, strany 3 a následující

¹³⁴ V tomto konkrétním období lze nalézt zmínky o dvou typech vycpávané zbroje. Podle Klučiny jde 1. O tzv. „měkké“ prošívanice - Aketony, které byly tenkou verzí, která se vkládala pod další zbroj a tlumila úderu a 2. O tvrdé prošívanice, které se nosily přes kroužkové brnění jako zesilující prvek. Ty jsou v některých pramenech nazývány také aketon, ale častější ioppe. Klučina 1, s. 340 – 342. Je tedy možné, že se jednalo o oba typy a pro jednoduchost byl zvolen jen běžnější typ.

¹³⁵ „und was dazu gehort“ SIEGL, Karl, opětovná citace, např. na straně 2.

z jezdců vybaven kuší, je to u něj výslovně uvedeno, takže můžeme předpokládat, že jezdci s brněním byli vyzbrojeni takto – jezdecké kopí, poboční zbraň. Pokud však jde o pěší obrněnce, jsou opět informace neúplné. Durdík jim přisoudil podle dobových zvyklostí dřevcové zbraně¹³⁶ na dlouhé násadě – tedy různé halapartny, kusy, kropáče atp.

Pravděpodobně nejnákladnější zbrojí, která byla zřejmě výhradně jezdecká¹³⁷, byl tzv. drabgeschirr. O co se přesně jednalo, je nejisté. Vlastnili ji převážně jezdci, a proto se možná Siegl domníval, že se jednalo o výstroj pro koně. Tedy, že se jednalo o zbroj pro ochranu těla koně. To je však velmi nepravděpodobné, protože toto odění bylo velmi nákladné a vlastnili jej jen ti nejzámožnější šlechtici. My můžeme usuzovat, že se jednalo o kompletní odění, ke kterému příslušela i konkrétní volba zbraně.¹³⁸ Tyto zbraně jsou opět otázkou. Opět se však zřejmě nejednalo o jízdní střelce, protože podobně jako u jezdců s pancířem je vždy jasně uvedeno, pokud byl jezdec vybaven kuší.

Dále jsou ve výčtu ochranných pomůcek rukavice, zřejmě se jednalo o jednoduché kovové plátové rukavice. Vzhledem k ceně a užití pouze „palčáky“. Tyto se v soupise objevují po dvojicích velice často, což by mohlo potvrdit, že movitější rolníci měli povinnost si zakoupit určitou výstroj i do zásoby podobně jako prošívanici.

Poslední ochrannou součástí výstroje jasně vypisovanou byl tzv. eisenhut – železný klobouk. Byl zřejmě vyroben z několika k sobě snýtovaných kusů. Tato ochrana byla velmi rozšířena pro svou jednoduchost. Krempa dobře chránila před údery vedenými ze shora, ale nechávala odkrytý obličej, což dávalo bojovníkovi výhodu rozhledu a dostatečného přísunu vzduchu, ale to bylo vykoupeno nebezpečím zásahu obličeje zbraní nebo střelbou.

Co se týče zbraní, je soupis, jak jsme již řekli, velmi nekonkrétní. Konkrétně uvádí pouze kuší či samostříl a kopí. Zbytek zbraní se zřejmě ukrývá pod označením „a co k tomu náleží“. K samostřílu pak podle Siegla patřil Wynden nebo Leyer k natahování, což by mohl být natahovací mechanismus podobný opaskovému háku nebo rumpálu, který předcházel pozdějšímu heveru.

Sporné jsou případy knechtů uvedených v několika případech jako doprovod jezdců¹³⁹. Vzhledem k mobilitě by mohl být knecht považován za jízdní doprovod pána v grabgeshirru, což by odpovídalo

¹³⁶ KŘÍŽEK Leonid a ČECH J.K. *Zdirad: Encyklopedie zbraní a zbroje*, Libri, Praha, 1999, s. 298.

¹³⁷ *I když není ve třech případech, v jednom v chebské farnosti a dvakrát ve farnosti Albenreuth, kůň přímo uveden. 50 mužů má však uvedenou tuto zbroj právě s koněm.*

¹³⁸ DURDÍK k tomu píše, že „Podle zprávy z Frankfurtu na Mohanem ... skládal se tento druh výzbroje z koužkové brně(pancíře), železného klobouku, nákolének ... ve výčtu zbraní náležejících je jmenován meč nebo placát a kopí nebo halapartna. ... V Jeně k ní patřila prošívanice, kroužková brň, kolár, železný klobouk a plechovnice (plátové rukavice)“ DURDÍK, Jan. str. 567.

¹³⁹ Např. ve vesnici Markhausen v Mühlbachské farnosti „Endres 1 ganz grabgeschir, 1 Pferd und 1 Knecht“ SIEGL, Karl, opětovná citace, strana 13. Nebo obec Myslein ve farnosti Dreincz „Gaffel ein ganz grabgeschirr, 1 pferd, 1 knecht mit 1 ar.“ Tamtéž s. 41. Kde je v jediném případě uvedeno něco podrobnějšího k výbavě knechta.

běžnému modelu panstva s jeho lance¹⁴⁰ vycházelo ze soudobého zvyku rytířstva. Jeden knecht je pak uveden i pro bojovníka vybaveného pouze pancířem.

Následující graf nám rozděluje vojsko podle výstroje a výzbroje uvedené u jednotlivých vojáků.

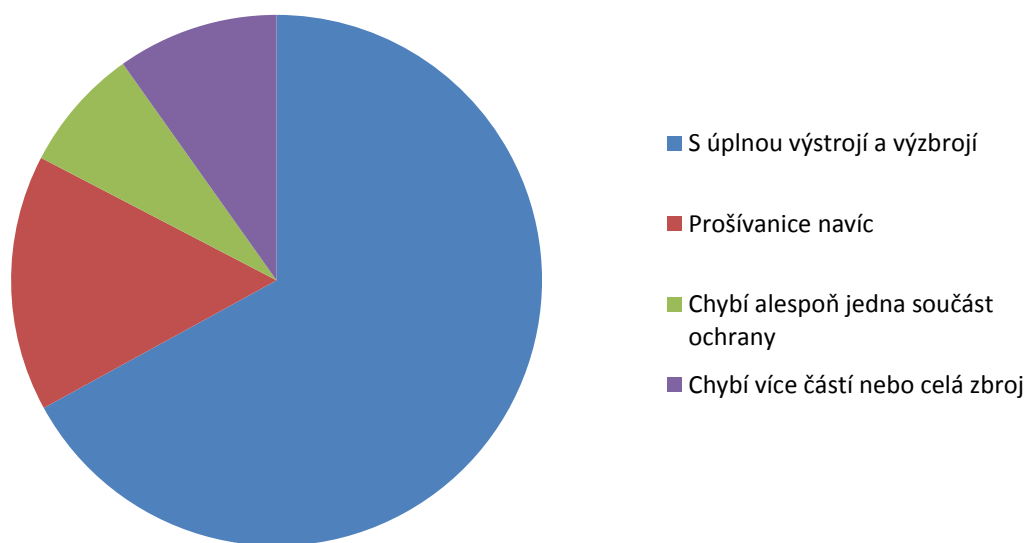
Pokud se podíváme na rozložení vojáků v grafu, můžeme jasně vidět, že nejčastěji zastoupený je zde pěšák vyzbrojený kopím. Proto se mu budu nyní věnovat podrobněji.

Pramen uvádí plných 570 vojáků vyzbrojených kopím, z toho 514 alespoň částečně vybavených zbrojí. Pro kopiníka máme také, jako pro jediného vyjmenovanou zřejmě celou výbavu. Nejčastější výstrojí je tedy prošívanice doplněná plátovými rukavicemi a železným kloboukem. Jako zbraň je uvedeno kopí. Je možné, že pěšák nosil ještě poboční zbraň např. tesák¹⁴¹ či nějakou drtivou zbraň. Takových vojáků je přesně 352 a jsou tak nejpočetnější složkou vojska. Zbylí muži jsou buď vybaveni prošívanicí navíc, nejsou vybaveni celou výstrojí, tedy nějaká část ochranného odění jim chybí anebo nejsou vybaveni zbrojí vůbec. Pro lepší přehlednost následuje další graf.

¹⁴⁰ Lance neboli kopí byla základní jednotka středověkého jezdeckého vojska. Počet mužů v

¹⁴¹ KRÍŽEK a ČECH, opětovná citace, s. 266 a 267.

Kopiníci

8. Závěr

Otázky položené v úvodu nemohou být zodpovězeny všechny. V mnoha případech bychom se dostali do oblasti spekulací a nepodložených hypotéz, které by nebylo možné jakkoliv potvrdit. Prameny české provenience zabývající se problematikou vojenství obecně jsou jen obtížně dostupné nebo se dochovaly jen výjimečně. Pro západní Evropu se jich zachovalo více. Je tedy třeba přijmout fakt, že v některých případech musím vycházet z hypotéz badatelů, kteří se zabývali otázkou vojenství přede mnou. Zároveň si uvědomuji, že tento výzkum je značně omezený a vyžaduje podstatně rozsáhlejší zkoumání s přesahy místními a časovými, které však nepřísluší bakalářskému výzkumu.

V úvodní kapitole jsem se pokusil vytvořit obraz výstroje a výzbroje vrcholně středověkého bojovníka. Tendence ve výzbroji vedou k postupnému zlepšování a zvyšování výdrže bojovníka. Vrcholně středověký jezdec byl vybaven kompletním ochranným oděním z kroužkového pletiva, vypodloženého vycpávanou zbrojí, v závěrečné části období se pak začínají ve výzbroji objevovat platové kusy výstroje kryjící hlavně důležité klouby, nejdříve na nohou a poté i na pažích. Hlavu si bojovník kryl velkou kbelcovou přilbou¹⁴² a v ruce má na svou obranu štít. Základní zbraní jezdce je kopí, které mu dává možnost využít váhy a hybnosti koně. Poboční zbraní může být pak meč, tesák, sekýra nebo některá z široké škály drtivých zbraní. Vojsko je pak typického feudálního typu a podle tohoto schématu také funguje, do bitvy nastupuje jako roztažená řada, která má poskytnout prostor pro těžce oděného jezdce, který je hlavní a rozhodující silou na bojišti, pěšáci se využívají jen na začátku bitvy, jako střelci nebo nacházejí své uplatnění v podpůrné činnosti a při bojových akcích, které nemůže jízda vykonat (např. obléhání).

Pozdní středověk postupně spěje k zásadním změnám v oblasti vojenství. Z počátku je tendence ve výzbroji jasně směřována ke kompletnímu plátovému odění. Nej kvalitnější vybavení se stává stále méně finančně dostupným, ale poskytuje stále lepší ochranu proti většině zbraní. Do poloviny patnáctého století se tedy objevuje jezdec v plném plátovém odění vyzbrojený podobně jako v období předchozím. V tomto období se ale situace na bojišti začíná pomalu měnit. Nelze ještě zcela mluvit o revoluci v podobě renesance pěchoty, jak o ní mluví např. Holmes¹⁴³. V evropském kontextu se začínají objevovat jednotlivý velitelé, skupiny i celá vojska nového typu, která již nenavazují na předchozí způsob válčení. Pomalu se do popředí zájmu ve válce dostává zisk. Z války se postupně vytrácí její „krása“, jak ji popisují soudobí autoři. Šlechta sice ještě bude několik desetiletí vzdorovat nastávajícímu trendu, ale postupně bude její nejsilnější zbraň – těžkooděný jezdec – vytlačena žoldnéřskou pěchotou, která se v boji specializuje a využívá i nových typů zbraní a bojových taktik.

Důležitým předpokladem pro změnu myšlení spojenou se změnou na bojišti je rozvoj měst. Města se postupně stávají hlavní ekonomickou silou středověké společnosti a nabízejí možnost zbohatnout

---

¹⁴² Viz obrázek 4

¹⁴³ Holmes Richard, *Zbraně*, z originálu přeložil Klučina a Pazdera, Euromedia Group, Praha, 2007, s. 59.

širokému okruhu obyvatel. Dochází k přesunu řemeslné výroby do měst a její specializaci. Díky koncentraci řemeslné výroby se města stávají také centry obchodními, z čehož rychle bohatnou. Město se tak stává pokladnicí širokého okolí a láká k útokům. Aby se města před případnými útočníky chránila, vytvářejí hotovostní vojska, budují hradby a najímají žoldnéře. Díky tomu si obyvatelé měst začínají postupně uvědomovat změnu, která prochází společností. Městské vojsko je tedy složené převážně z odvedenců z městských držav, ale město zároveň najímá velmi často také žoldnéře, kteří jsou často z řad šlechty a kteří pro město zajišťují těžkou jízdu. Žoldněř sám o sobě se stává profesionálem, který bojuje čistě pro zisk. Žoldněř byl tedy podnikatel, který nabízel jako zboží své schopnosti a život a musel se řídit nabídkou a poptávkou. Jen těžko lze soudit, že soudobí vojáci mysleli v podobných termínech, každopádně ale spatřovali výhodu ve sdružování do potulných kompanií, které následně putovali za prací po Evropě.

V Českých zemích je trend proměny bojiště možné sledovat v průběhu 15. století na příkladě husitských válek spojených se snahou o náboženskou reformu. Města hrají pak v tomto konfliktu zcela zásadní roli jako opěrné body a místa akumulace moci, vojsk a stejně smýšlejících lidí. Město Cheb si i díky své schopnosti postavit velké obrané vojsko udrží výjimečné postavení v rámci Českého království a postupně se dopracuje až k vrcholu své slávy v druhé polovině 15. století. Je třeba si uvědomit, že za úspěchem města stojí nejen podpora panovníka a obchodní úspěchy, ale i velice kvalitně organizované vojsko, které napomáhalo při případných problémech. Bylo by však ošemetné tvrdit, že se v případě selské hotovosti jedná o nový typ vojska, jak jsme o něm mluvili výše. Můžeme jen spekulovat, nakolik bylo secvičené a disciplinované. Je třeba si ale uvědomit, že Chebská hotovost byla schopná si podmanit mnohé pevnosti přímo na svém území i v okolí.¹⁴⁴ Je tedy možné říci, že město díky svému výjimečnému postavení mohlo dosáhnout výrazných úspěchů. Pokud se však vrátíme k základním otázkám, musíme konstatovat, že pramen sice vypovídá o aktuální situaci v selské hotovosti, ale vzhledem k osamocení pramene a nemožnosti srovnání s dalším podobným nemůžeme jistě říci, že bylo takto organizované vojsko v Chebu běžnou praxí. Každopádně bylo město Cheb výjimečné v rámci Zemí Koruny české. Pokud se však podíváme na Cheb, jako město spíše říšské, musíme konstatovat, že se zřejmě jednalo o běžnou praxi vycházející z právních předpisů Saského zrcadla.

Srovnávat typického představitele středověkého vojska a nejběžnějšího člena selské hotovosti podle vybavení je srovnáváním nesrovnatelného.

---

¹⁴⁴ „V roce 1477 Chebští vyplenili opevněné městečko Neustadt an der Wald-naab, majetek pana Hynka Pluha z Rabštejna. Kolem roku 1483 dobyli hrad pana Veita Zedtwitze Neiperg. Velkou vojenskou výpravu vyslal Cheb v červnu 1509 proti hradu Liebenstein. Hradební zdi neodolaly útoku, hrad byl dobyt a posádka zajata. Jen pan Jorg Zedtwitz se svým druhem unikli - přeplavali Zelený rybník pod hradem. Boje Chebských o feudální pevnosti nebyly žádnou „ojedinělou kuriozitou“, nýbrž součástí obecného střetnutí měst se šlechtici“ MACEK Josef: *Jaggelonský věk v Českých zemích 1471-1526* 3-4, Academia, Praha, 2002, s. 332.

Typickým vojákem konce 14. století byl jezdec, vystrojený v těžkém ochranném odění složeném z kroužkové zbroje doplněné o nové plátové součásti, hlavu si chránil nejnovějším typem bacinetu s odklápěcím hledím a byl vyzbrojen kopím, štítem, mečem a dalšími zbraněmi. Na bojišti znamená tento voják vrchol své doby pro svou bojovou zkušenost a výcvik.

Oproti tomu nejběžnějším členem hotovosti je pěšák. Byl vybaven podle soudobých měřítek velice lehce, jako zbroj používal prošívanou či vycpávanou tuniku, která kryla jeho tělo a vrchní část končetin, hlavu si kryl jednoduchým želeným kloboukem, který mu zajišťoval možnost dobrého výhledu a dostatečný přísun vzduchu, obojí však bylo vykoupeno menší ochranou funkcí. Ruce si kryl plátovými rukavicemi, aby zabránil možnosti ztráty bojeschopnosti. Nohy zůstávaly nechráněné, protože pěšák potřebuje velkou možnost pohybu.

9. Seznam použitých pramenů

Rejstřík vojenské hotovosti kraje z roku 1395, SOkA, fond Archiv města Chebu

10. Seznam použité literatury

10.1. Vydané knihy

A

ALTHOFF, Gerd: *die Bösen schrecken, die Guten belohnen* in: *Menschen im Schatten der Kathedrale*, Primus, Darmstadt, 1998.

C

CONTAMINE, Phillipe: *Válka ve středověku*, Argo, Praha, 2004.

Č

ČONEJ, Petr: *Dějiny českých zemí*, Fragment, Havlíčkův brod, 2003.

D

Duby, Georges: *Tři rády aneb Představy feudalismu*, Argo, Praha, 2008.

E

Elias, Norbert: *O procesu civilizace*, Argo, Praha, 2006.

Elias, Norbert: *O procesu civilizace II.*, Argo, Praha, 2007.

G

Le Goff Jacques a SCHMITT Jen-Claude: *Encyklopedie středověku*, Vyšehrad, Praha, 2002.

H

HOWARD, Michael: *Válka v evropské historii*, Barrister and Principal, Brno, 1997.

HOFFMANN, František: *České středověké město*, Panorama, Praha, 1992.

HOFFMANN, František: *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2008.

HOLMES Richard, *Zbraně*, z originálu přeložil Klučina a Pazdera, Euromedia Group, Praha, 2007.

HROCH, Miroslav: *Úvod do studie dějepisu*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1985.

K

KLUČINA Petr: *Zbroj a zbraně*, Evropa 6. – 17. století, Paseka, Praha a Litomyšl, 2004.

KLUČINA Petr a ROMAŇAK Andrej: *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby*, Naše vojsko, 1983

KLUČINA Petr a PEVNÝ Pavol: Arma Defensiva, Slovart, Bratislava 1992.

KLČINA Petr: Jak válčili husité, Naše vojsko, Praha, 1987.

KOVAŘÍK, Jiří: Meč a kříž, Rytířské bitvy a osudy I. 1066-1208, Mladá fronta, Praha, 2006.

KOVAŘÍK, Jiří: Rytířská krev, Rytířské bitvy a osudy II. 1208-1346, Mladá fronta, Praha, 2006.

KOVAŘÍK, Jiří: Čas stoleté války, Rytířské bitvy a osudy III. 1356-1450, Mladá fronta, Praha, 2006.

KOVAŘÍK, Jiří: Soumrak rytířstva, Rytířské bitvy a osudy IV. 1461 - 1525, Mladá fronta, Praha, 2006.

KUBŮ, František: Chebský městský stát - počátky a vrcholné období do počátku 16. století, Veduta, České Budějovice, 2006.

M

MACEK Josef: Víra a zbožnost Jagellonského věku, Argo, Praha, 2001. ISBN 80-7203-265-8

MACEK Josef: Jagellonský věk v Českých zemích 1471-1526 1-2, Academia, Praha, 2001.

MACEK Josef: Jagellonský věk v Českých zemích 1471-1526 3-4, Academia, Praha, 2002.

MEZNÍK Jaroslav: Čechy a Morava ve 14. Století, SPN, Praha, 1991.

P

PETRÁŇ, Josef (ed.): Dějiny hmotné kultury II., Karolinum, Praha, 1997.

S

SEIBT, Ferdinand: Lesk a bída středověku, Mladá fronta, Praha, 2000.

STURM, Heribert: Eger- Geschichte einen Reichsstadt, Kraft, Augsburg, 1951.

T

TURNBULL, Stephen: Grunwald/Tannenberg 1410, Grapa Publishing, Praha, 2008 z edice Válečná tažení.

W

WAGNER Eduard: Středověk – Doba předhusitská a husitská, Aventinum, 2006 (text Mudra).

WAGNER Eduard a DURDÍK Jan a DROBNÁ Zoroslava: Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské, Naše vojsko, Praha, 1956.

10.2 Vydané články

D

DURDÍK Jan: Vojenská hotovost chebského venkova r. 1395, in: Historie a vojenství – časopis vojenského historického ústavu, Naše Vojsko, Praha, ročník 1966, sešit 4.

S

SIEGL, Karl: Das Musterungsbuch der Egerländer Bauernschaft vom Jahre 1395 in Eger - 53 s. - Sonderabdruck aus "Unser Egerland" XXII. Jahrgang, 1918

Sborník příspěvků přednesených na symposiu k 550. Výročí, Soudce smluvený v chebu.

W

Wihoda, Martin: *Království Slunce. Jihoitalští Normané mezi státy, národy a kulturami* in: Dějiny a současnost, 2003, ročník 25, číslo 6.

10.3 Nevydaná literatura

POSPÍŠIL Petr: Festivity v době pobytů Jiřího z Poděbrad v Chebu, Bakalářská práce, FHS UK, Praha 2010.

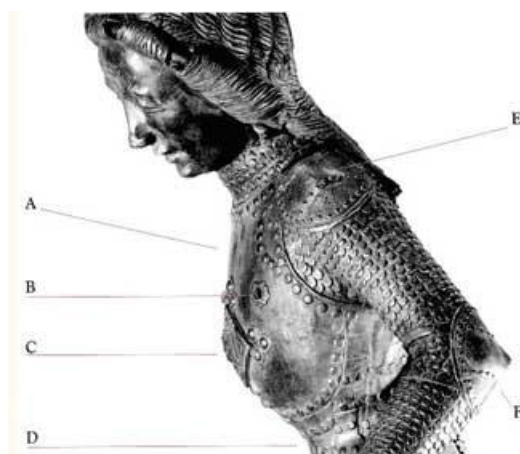
10.4. Použité internetové zdroje

www.wikipedia.org

11. Přílohy

Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek převzat z knihy Zbroj a zbraně, Petr Klučina, s. 331.

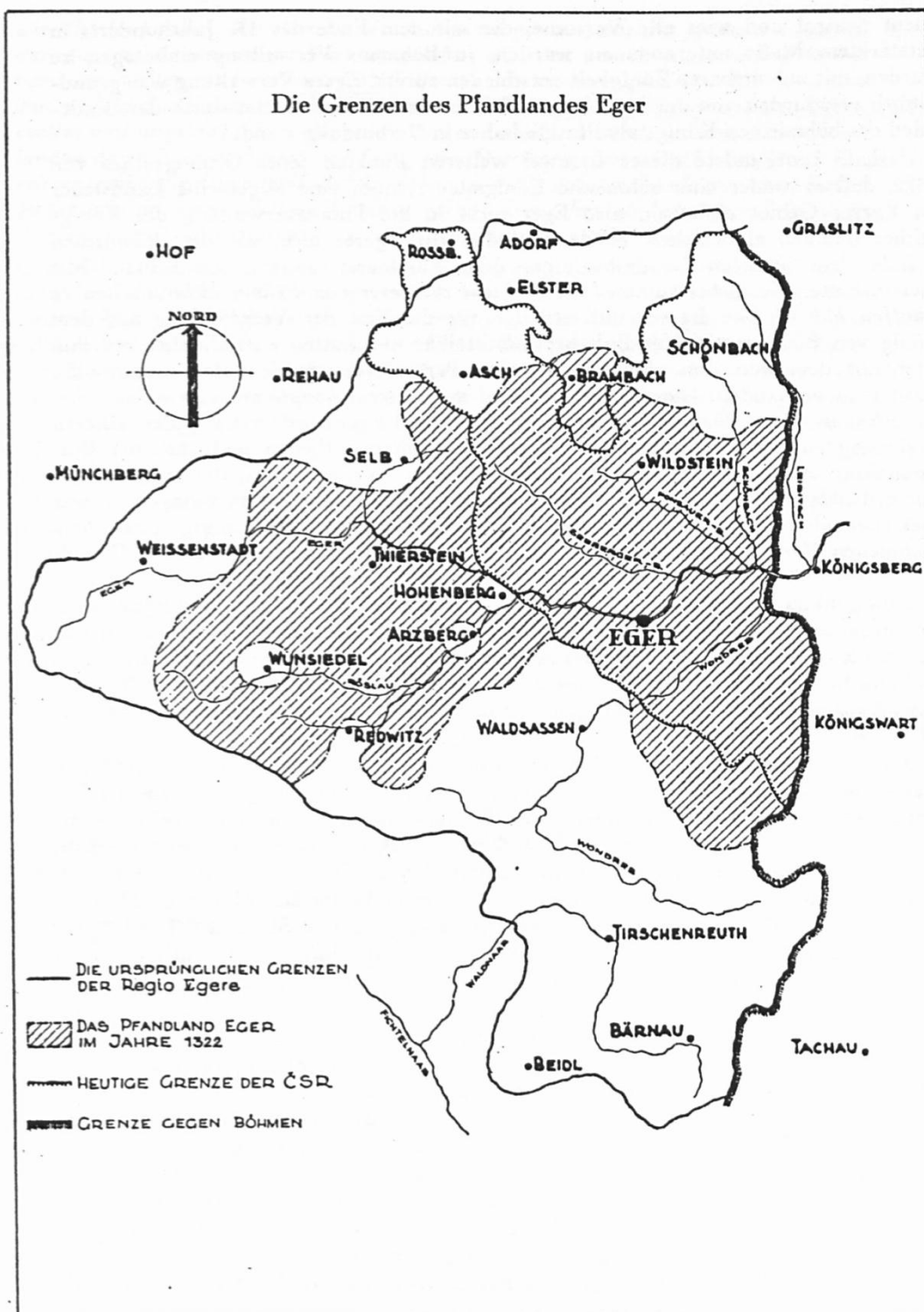

Obrázek 3

Obrázek 4

95

Mapa 1

Mapa je převzata z knihy Heriberta Struma Eger, Geschichte einer Reichstadt.

Příloha I.

Soupis selské hotovosti chebského kraje z roku 1395

Od vládní rady dr. Karl Siegl

Mezi těmi hojnými, na tisíce se počítajícími přílohami soupisů¹⁴⁵ v Chebském městském archivu jsem našel při reorganizaci archivu, a sice u ročníku 1395, také knížečku, která sem svým obsahem nepříslušela, neobsahovala žádné označení vstupu a výstupu a zcela jen z důvodu stejné vazby, stejného úzkého formátu a dalších vnějších podobností se mohla omylem ocitnout mezi těmito přílohami.

Knížečka měla velikost čtyřarchu (30 X 10), byla vázána v pergamenu a obsahovala na 26 folií odvodní knihy chebského rolnictva z roku 1395.

Kupodivu spadalo založení těchto registrů do časů, ve kterých bylo zjištěno, že jde o období, kdy městská rada prováděla reformy v mnoha oblastech správy města. Tak byl proveden v roce 1390 podle určitého plánu soupis zdanitelných statků a řemesel obyvatel města: založeny byly tzv. Losungbücher – knihy hesel a o dva roky později, 1392 soupisy majetku venkovského obyvatelstva: založeny byly tzv. kloststeuerbücher - knihy daně z kopyta¹⁴⁶. V roce 1390 byly zřízeny mimoto výdejní knihy a knihy součtu mužů a v tomtéž roce byl zaveden určitý daňový řád pro farní léna. Po dokončení tohoto na další staletí ještě stále ojedinělého hospodářského opatření, mohlo radě nyní také záležet na tom, aby dokázala bojovou připravenost svého rolnictva.

Rozhodnutí k tomu mohly ovlivnit také vnější okolnosti. V této době byl nejen Cheb, ale i jiná města vystavena početným napadením nepokojných sousedů. Loupeže, vraždění a vypalování byly na denním pořádku. Právo se snažilo tyto skutky kontrolovat. K potírání těchto nešvarů se sice knížata a říšská města dohodla v Chebu v roce 1389 na dohodě o zemském míru (Landfrieden), ale tento „chebský zemský mír“ měl mít platnost pouze 6 let a v květnu roku 1395 přestal platit. S blížícím se vypršením tohoto míru chtěla rada zařídit, aby držela včasnou vojenskou hotovost ze svého obranyschopného rolnictva, aby byla zajištěna proti všem útokům zvenčí.

Jak moc osvědčit se mělo toto nařízení ve prospěch Chebska, ukázali boje Chebanů v následujících letech proti jejich ze sporu se těšicích, nepokojných sousedů, zejména Raitenbacha z Kraslic a Forstera z Neuhausu, jejichž loupežné tvrze byly v roce 1412 Chebany dobyty ztečí a pobořeny. Ještě více se osvědčilo v na to následující době husitských válek, ve kterých Chebský sdružoval na 2000 mužů a k tomu byl s to opakovaně odolat nepříteli.

Odvod byl započat v úterý po Valentinovi, to byl v roce 1395 16. Únor, a pokračoval postupem farních odvodů. Několik vesničanů farního odvodu tvořilo kapitánskou skupinu (kompanii – pozn.

¹⁴⁵ Ke každému soupisu přináležejí čtyři přílohy: „Velký registr“, „Malý registr“, „Kniha dluhů“ a „Výtah“

¹⁴⁶ Klo= Klaue – kopyto, pazneht či čelist, knihy daně z kopyta, protože byla daň spočítána podle počtu užitkových zvířat, tudíž se také nařídilo označování dvorců. Alespoň 16 kusů hovězího dobytka patřilo k celému, 8 k půlce a 4 ke čtvrtce dvorce.

Překl.), které bylo veleno za pomoci dvou kapitánů. U několika takových kompanií nenalezneme ještě dosazené jméno kapitána. Přesně zaznamenaná oproti tomu najdeme jména rolníků a jejich kusů výstroje.

Z takových kusů zbroje, které vytvářely v jejich celistvosti tzv. „harnach“¹⁴⁷, budou jmenovány železné klobouky (eysenhut, ysinhut) kazajka (goppe, kabátec z kůže), pancíř (panczir)¹⁴⁸, samostříl, ke kterému přísluší „Wynden“ nebo „Lener“ k napínání samostřílu, kopí, jednou také nazývané glefney¹⁴⁹, rukavice (handschuch, které byly z železného plechu) a konečně tzv. drabgeschirr, tj. vybavení koně¹⁵⁰.

Je třeba poznamenat, že se mezi jmenovanými osadami nelézají takové, které dnes již leží mimo Chebsko, v Bavorsku, tady místa Fraiska: Neu=Albenreu, Mugel, Ottengrün, Schachten, Ouerenbach, Hardek a v schirndingerově farnosti: Schirnding, Oschwitz, Dietersgrün, Körbersdorf, Bergnersreut, Seußen, Garmersreut a Rötenbach.

Poznámka: Následující text jsem převedl do češtiny jen částečně. Jména vesnic jsem nechal v podobě, jakou jim přiřkl Siegl stejně tak jména, která v některých případech zřejmě označují spíše profesy označeného než jeho jméno.

---

¹⁴⁷ toto slovo je označením pro výstroj a výzbroj bojovníka, je to souhrn spojující jak prvky ochranné zbroje, tak zbraně.

¹⁴⁸ Podle DURDÍKA se jedná podle dobové dostupnosti o kroužkovou košili. KLUČINA i WAGNER uvádějí, že kyrys, kovový plech kryjící tělo bojovníka, se však již běžně vyskytoval. Osobně považuji názor Durdíka za opodstatněný, protože kyrys byl zřejmě finančně náročnou částí zbroje, kterou by si nemohlo dovolit tak velké množství vesnických bojovníků. (jedná se o plnou čtvrtinu veškeré hotovosti)

¹⁴⁹ Glavin, glevin, glavie, glevie, gléve = druh dřevcové zbraně.

¹⁵⁰ Durdík uvádí, že Siegl se zde dopouští chybné interpretace a uvádí ve svém článku, že drabgeschirr je ochranné odění skládající se „ve Frankfurtu nad Mohanem ... zkroužkové brně, železného klobouku, nákolenek a rukavic jako zbroje ochranné. Ve výčtu zbraní k tomu náležejících je jmenován meč, palcát a kopí nebo halapartna. ... V Jeně k ní patřila prošívané, kroužková brň, kolár, železný klobouk a plechovice (plátové rukavice).“ Časopis vojenského historického ústavu ročník 1966, str. 567.

Fol. 1

*Notum. Ano domini mccc nonagesimo quinto
tercia feria conscripte sunt parochie omnes
cum rustics et armis ipsorum post diem scti.
Valentini etc. Habitantes in regione egrensi.*¹⁵¹
Notum. Zde se nacházejí vesničané, kteří
přináleží farní obci Cheb s jejich výstrojí a
výzbrojí.

Hauptlewt¹⁵²

Fric von Hag (Gehag)

Schotner vo Schoenlint

Hag(Gehag)¹⁵³

Od samotného Frice von Hag jednoho koně
s celým oděním
Rothensin - jedna kazajka, dvoje rukavice,
jedno kopí, jeden železný klobouk
Haffner - 1 samostříl, rukavice, a jeden železný
klobouk
Beheim - 1 pancíř a vše co k němu patří
Eberl - zástava 1 pancíř a vše co k tomu patří
s koněm
Fuegel - 1 kazajka, 2 rukavice, 1 kopí, jeden
železný klobouk
Stamler 1 kůň s celým oděním
Duerr - 1 kůň a co k tomu patří
Hoernl - celé odění na koně, 1 kůň, samostříl
Thuern - 1 kazajka, 2 rukavice, 1 kopí, 1
železný klobouk
Birduck - 1 samostříl a co k tomu patří
Chuntzel 1 kazajka, 2 rukavice, 1 kopí, 1
železný klobouk

¹⁵¹ Poznámka: Léta páně 1395

¹⁵² Mínění jsou Hauptleute – kapitáni.

¹⁵³ Jména vesnice nechávám v původním
německém tvaru. Pozn. Přek.

Úhrně – 7 koní, III samostříli a VII kazajek

Wildenhoff

Ulrich – I samostříl a co k tomu patří

Ensnei – I kz.¹⁵⁴ II r., I kp., I žk.

Úhrně – I s. a I kz.

Sloppan (Schloppenhof.)

Merckel - jedno celý drabgeschir, I k.

Schoenlint

Perchtern - I k. a co k tomu patří

Ulrich mair – I kp., I žk.

Newpawr – I k. a co k tomu patří

Forster Rubenwolfel – I kz., II r., I kp., I žk.

Ruprecht – I k. a co k tomu patří

Schotner - I k. a co k tomu patří

Schicker – I kz., II r., I kp., I žk.

Mulner - I k. a co k tomu patří

Haz – I kz., II r., I kp., I žk.

Loer – I k. s potřebným

Puerdeis I kz., II r., a co bude chtít

Frisch Fischer – I s. a co k tomu patří

Tenck Heinrich – I k. a co k tomu patří

Swager – I s., a co k tomu patří

Summa – VII pancířů a II s. a V kz.

Under Pilgreimsrewt (Unter Pilmersreuth)

Strenczel - I s. a co k tomu patří

Congant - I s., II r., I kp., I žk.

Schoelch - I p., II r., I kp., I žk.

Hanns Schrötter - I k. s celým oděním

Sapper - I p. se svým příslušenstvím

¹⁵⁴ Rozčlenění zkratkami dosáhneme lepšího
přehledu, poté je tedy kz. – kazajka, p.- pancíř, s.-
samostříl, kp.-kopí, r.- rukavice, žk.- železný
klobouk a k.- kůň

Tumper – I p. a co k tomu patří
Berrer – I p. a co k tomu patří
Jacob – II kz., II r., I kp., I žk.
Ulreich - II kz., II r., I kp., I žk.
Mulnerin – I kp., II rukavice
Summa – V p., III s., III. kz.

Podem (Boden unterhalb St. Anna) Fol. 2

Chunrad Has – I celé odění na koně a I koně
Chunczel Pireln – I kůň a celý drabgeschir
Wilhelm – I s. a co k tomu patří
Wilbber Hazzen I s. a co k tomu patří
Summa – II p., II samostřili

Obern Pilgreimsrewt (Ober Pilmersreuth)

Nickel Puslan – II kz., I kp., II r., I žk.
Oertel – I p. a co k tomu patří
Pachman - I p. a co k tomu patří
Pelitzer – I p. a co k tomu patří
Pachmanns kinder – I s., II r., I kp., I žk.
Dietel – I p. a co k tomu patří
Wilhalm – II kz., II r., I kp., I žk.
Summa – IIII p., I s., IIII kz.

Czu der Crewzer Stein (Kreutzenstein)

Schuller – II kz., II r., I kp., I žk.
Peter – II kz., II r., I kp., I žk.
Kriczner – I p. a co k tomu patří

Holnern (Hohlerhof)

Nickel Schroter I p. a co k tomu patří

Schebar (Schöba)

Kern – I s., II kz., II r., I kp., I žk.
Meinl Stubner – I p. a co k tomu patří a I koně
Goeczel – I p. a co k tomu patří a I koně
Mulner – I p. a co k tomu patří a I koně

Goecz – I kz., II r., I kp., I žk.
Czigler – I kz., II r., I kp., I žk.
Sebenpecker – I p. a co k tomu patří
Ffrisch – I kz., II r., I kp., I žk.
Nickel – I kz., II r., I kp., I žk.
Wolauf – I p. a co k tomu patří
Wenczel – I s. a co k tomu patří
Nickel – I p. s jeho příslušenstvím
Herberger – I kz., II. r., I kp., I žk.
Stubner – I s. a co k tomu patří
Nach der Herberger – I kz., II. r., I kp., I žk.
Schener – I kz., II. r., I kp., I žk.
Heckel – I kz., II. r., I kp., I žk.
Seidel – I s. a co k tomu patří
Summa – V pancířů, V s., a VIII kz.

Pograt

Benckner – I p. a co k tomu patří.
Mulner – I kůň s celým oděním.
A ze dvora I p. a co k tomu patří.
Herberger – I kz., II r., I kp., I žk.
Der ander – I kz., I r., I kp., I žk.
Ul Meir – II kz., II. r., I kp., II žk.
Perchtners andem – I p. a co k tomu patří.
Swarcz – I p. a co k tomu patří.
Kwersel – I kz., II r., I kp., I žk.
Prunner – I s. a co k tomu patří.
Storl – II kz., I kp. II r., I žk.
Hertweich – I p. a co k tomu patří.
Franck – I p. a co k tomu patří.
Bischer – I kz., II r., I kp.
Summa – VII p., II s. a VIII kz.

Perchtolczrewt (Pechtnersreut)

Meinher – I p. a co k tomu patří.
Chunzel Sumer – II kz. II r., I kp., I žk.
Kuerz – II kz., II r., I kp., I žk.

Merckel – II kz., II r., I kp., I žk.
Pawr – II kz., II r., I kp., I žk.
Peter Jimpach – II kz., II r., I kp., I žk.
Ffrancz – II kz., II r., I kp., I žk.
Freitag – II kz., II r., I kp., I žk.
Heinrich Herolt – II kz., II r., I kp., I žk.
Hochsenick – II kz., II r., I kp., I žk.
Mulnerin – I kz., II r., kp., I žk.
Summa – XVII kz., I pancíř, I s.

Frankengrueners Stein (Stein a. d. Eger)

Fol. 3

Haublewt:

Brlewg zum Stein
Francz zum Drisenhoff
Stubner – I p., I kůň a co k tomu patří.
Newpawr – I p. a co k tomu patří.
Fischer – I s. a co k tomu patří.
Urlewg – I celý drabgeschir a I koně.
Mulner – I p. a co k tomu patří.
Heckel – II kz., II r., I kp., I žk.
Wolfflein – I p. a co k tomu patří.
Summa – VI pancířů, I s., II kazajky.

Rensech (Reisig)

Leither – I s., I kz., II kz., I kp., I žk.
Rudel Pignoet – I p. a co k tomu patří.
Rawnner - I p., a co k tomu patří.
Merkenranft – I kůň a celé odění,
Merkell – I kz., II r., I kp., I žk.
Rubenwolffel – I kz., II r., I kp., I žk.
Summa – III pancíře, I s., III kz.,

Trisenhoff

Wenig I p., a co k tomu patří a I koně.
Lechstainer – I p., a co k tomu patří.

Maier – I celý drabgeschir a I koně.
Francz Weidner – I koně a celé odění.
Seicz – I s., a co k tomu patří.
Summa – III p. a I s.

Lehstein

Spies – I kz., II r., I kp., I žk.
Chunrat – I kz., II r., I kp., I žk.

Dellnicz

Schaffer – I p. a co k tomu patří.
Geschuch – I p. a co k tomu patří.
Bornhers Mair – I kz., I r., I kp., I žk.
Maincz – I s. a co k tomu patří.
Nickel Mairs sun¹⁵⁵ – I p., a co k tomu patří.
Summa – III p., I s. a I kz.

Langenpruck

Weisz – I celý drabgeschir, I kůň.
Symon – I p. a co k tomu patří a I kůň.
Summa – II pancíře

Oern Langenpruck

Chunczel – I p. a co k tomu patří.
Hannepach – I p. a co k tomu patří.
Lanmer – I p. a co k tomu patří.
Mulner – I p. a co k tomu patří.
Summa – III p, I kz.

Tuersnicz

Reich – I celý drabgeschir, I kůň.
Der Oern Leinner – I p., a co k tomu patří.
Sein pruder – I p., a co k tomu patří.
Keilhaw – I p., I kůň a co k tomu patří.
Joerg – I s., a co k tomu patří.

---

¹⁵⁵ Myšleno je podobně jako v případě Suen slovo Sohn – syn

Summa – III p., I s.

Czu der Anch (Aag)

Chuncz – I p. a co k tomu patří, I kůň.

Mewrl – I p. a co k tomu patří.

Hennsel – I s. a co k tomu patří.

Summa – II p., I s.

Trebendorff

Haubtlewt

Schrewl

Stadelmann

Czu Trebendorf

Hawsner - I celý drabgeschir, I koně.

Schrawl – I celý drabgeschir, I koně.

Francz – I s., a co k tomu patří.

Klopferin sun – I p., a co k tomu patří.

Wagner – II kz., II r., I kp., I žk.

Sorgler – I s., a co k tomu patří.

Der nider Wagner – I p., a co k tomu patří, I kůň.

Smit – II kz., II r., I kp., I žk.

Erlpeck – I p., I k. a co k tomu patří.

Heinl Stadelman – I p. a co k tomu patří.

Summa – III p., I s., a III kz.

Hoeffel ben Trebendorff (Höflas) Fol. 4

Merer – I p., a co k tomu patří, I kůň.

Sein swager – I p., I kůň a co k tomu patří.

Elbel Hapmann – I p., a co k tomu patří, I kůň.

Elbel von Thuenrn – I p. a co k tomu patří, I kůň

Slaher – II kz., II r., I kp., I žk.

Chunrad Frencker – I s., a co k tomu patří.

Summa – III p., I s., a II kz.

Czum Ror

Noerl – I p. a co k tomu patří.

Keilhaw – I p. a co k tomu patří.

Henel – I s., a co k tomu patří.

Herczog – I kz., II r., I kp., I žk.

Herinck – I kp., II r.

Peter – I p. a co k tomu patří.

Chunrat Smit – I p., a co k tomu patří.

Czech – I p. a co k tomu patří.

Moedel – I p. a co k tomu patří.

Merckel – I s., a co k tomu patří.

Mock – I kz., II rk., I kp., I žk.

Witicher – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – VII p., II s. a III kz.

Herd (Harles)

Merklin sun – I kz., II r., I kp., I žk.

Kunel – I p., a co k tomu patří.

Hanns – I kz., II r., I kp., I žk.

Enssenpruck

Ott – I p. a co k tomu patří.

Pertlein – I s. a co k tomu patří.

Francz – I p. a co k tomu patří.

Hanns Wolfhart – I celý drabgeschir, I kůň.

Summa – III s., III p., III kz.

Czu den Sorgen

(leer¹⁵⁶)

Hard

Wilhalm – I p. a co k tomu patří.

Nochim – I kz., II r., I kp., I žk.,

Prantner – I kp., II r.

Franckengrueners houf – I p., a co k tomu patří.

Auf des Perners houf – I s., a co k tomu patří.

---

¹⁵⁶ Nevyplněno

Knewcin (Kneba)

Des Ruduschen man – I p. a co k tomu patří.

Praiben – II kz. a co k tomu patří.

Lencken I s. a co k tomu patří.

Krawthan – I s. a co k tomu patří.

Puchler – I p. a co k tomu patří.

Spitalman – I kz., II r., I kp., I žk.

Kuenel – I p., a co k tomu patří.

Perner – I s. a co k tomu patří.

Mulner – I s. a co k tomu patří.

Summa – III s., IIIp., III kz.

Haubtlewt

Nickel Fischer von Nebesnicz

Nickel Ot von Aw

Wagaw (Wogau)

Elbel – I p. a co k tomu patří.

Mulner – I s., a co k tomu patří.

Woelffel – I s., a co k tomu patří.

Smelczer – I kz., II r., I kp., I žk.

Fischer – I s., a co k tomu patří.

Auf den dreien Herbergen czu groppe und zu spiz.¹⁵⁷

Heinrich Nickel – I p. a co k tomu patří.

In das Hernlos hof – I p. a co k tomu patří.

Summa – III p. a III samostili a III kazajky.

Ffirban (Förba)

Stuerl – I p. a co k tomu patří.

Wagner – I s. a co k tomu patří.

Herberger – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – I p., I s., I kz.

Nebbesnicz (Nebasnitz)

Mulner – I kz., II r., I kp., I žk.

Fischer – I s., a co k tomu patří.

Chuncz Fischer – I p., I kůň a co k tomu patří.

Maier – II kz., II r., I kp., I žk.

Dornach – I kz., II r., I kp., I žk.

Unfreid – I kz., II r., I kp., I žk.

Lobel – I p. a co k tomu patří.

Spitals gut – I kz., II r., I kp., I žk.

Prentel – I kz., II r., I kp., I žk.

Perner – I p., a co k tomu patří.

Der ander Perner – II kz. a co k tomu patří.

Sorgler – II kz. a co k tomu patří.

Kuenl – I p. a co k tomu patří.

Summa – III p., I s., XI kazajek.

Kornaw

Des Leben man – I s. a co k tomu patří.

Merckleins man – I kz., II r., I kp., I žk.

Fricz Lomoner – I kz., II r., I kp., I žk.

Ul Pawr – I celý drabgeschir, I kůň.

Nach im¹⁵⁸ (ihm) – I s., a co k tomu patří.

Hanns Kinhawf – I s. a co k tomu patří.

Muel – I kz., II r., I kp., I žk.

Kruglstain – I p. a co k tomu patří.

Albrechts sun – I s., a co k tomu patří.

Lenner – I p. a co k tomu patří, I kůň.

Summa – III p., III s., a III kazajky.

Awe (Au)

Otten – I p. a co k tomu patří.

Mair – I p. a co k tomu patří.

Sein sun – I p., a co k tomu patří.

Rueger – I kůň s celým oděním.

Nickel Ott – I s., a co k tomu patří.

---

¹⁵⁷ Ze tří nocleháren po kazajce a kopí

---

¹⁵⁸ Spolu s ním

Redes – I s., a co k tomu patří.

Sendel – I p. a co k tomu patří, I kůň.

Nach im (ihm) – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – II s., V p., a I kazajka.

Duernpach

Elbel – I p. a co k tomu patří.

Aufs Matels Hons – I kz., II r., I kp., I žk.

Stadler – I celý drabgeschir.

Kempff – I p., a co k tomu patří.

Mawrl – I s. a co k tomu patří.

Stainer – I p. a co k tomu patří, I kůň.

Herolt – I s. a co k tomu patří.

Die Herderg – II r., I kp.

Elbels sweger – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – IV p., II s. a II kz.

Sebenpach

Herolt – I s. a co k tomu patří.

Sein nachgepawr – I und a co k tomu patří.

Herlot auf Rusuchen hof – I kz., II r., I kp., I žk.

Hisler – I p., a co k tomu patří.

Michels sun – I s., a co k tomu patří.

Woefel – I celý drabgeschir, I kůň.

Spitals man – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – III p., II s., a II kz.

Haubtlewt

Dremel von Reichestorf

Rup von Heinrichstorf

Koetzswitz

Dietel – I celý drabgeschir, I kůň.

Bim (?) – I s., a co k tomu patří.

Kueman – I p., a co k tomu patří.

Uelmans suen – I s., a co k tomu patří.

Reich – I s. a co k tomu patří.

Knewsel – I p. a co k tomu patří.

For der dar – I s. a co k tomu patří.

Frischel – I p., a co k tomu patří.

Die Muel – II kz., I kp., II r., I žk.

Summa – IV p., IV s., II kz.

Hennreichstorff (Honnnersdorf)

Ruprecht – I p., a co k tomu patří, I kůň.

Hanns Wolfl – I celé odění na koně, I kůň.

Schroller – I kz., II r., I kp., I žk.

Spruncksman – I s., a co k tomu patří.

Hennsel Lenk – I s. a co k tomu patří.

Mulner – I celý drabgeschir, I kůň.

Prontner – II kz., II r., I kp., I žk.

Keczerin anden – I p. a co k tomu patří, I kůň.

Herman – I p. a co k tomu patří.

Nickel – I p. a co k tomu patří.

Hintter Nickel – II kz., II r., I kp., I žk.

Motel – I s. a co k tomu patří.

Nickel Fischer – I p., a co k tomu patří, I kůň.

Rencherstorf

Mair – I kz., II r., I kp., I žk.

Dreml – I s., a co k tomu patří.

Mairick – I kz., II r., I kp., I žk.

Ul – I kz., II r., I kp., I žk.

Strcunzel – I a co k tomu patří.

Chunrad Muczler – II kz., II kp., I žk.,

Kuenlein des Weniger – I kz., II r., I kp., I žk.

Der alt Kueln – I p. a co k tomu patří, I kůň.

Scheller – I p., a co k tomu patří.

Pruenner – I s. a co k tomu patří.

Die Herberg – I kz., II r., I kp., I žk.

Ruduschen mair – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – IV p., II s. und VIII kz.

Niderschoen

Hanns Schaden – I p. a co k tomu patří.

Jekel – II kz. a co k tomu patří.

Frisch Schad I p. a co k tomu patří.

Hammer – I s., a co k tomu patří.

Summa – II p., I s. a II kz.

Oberschoen

Stuber – I p. a co k tomu patří.

Rueppel – I kz, II r., I kp., I žk.

Schad – I s. a co k tomu patří.

Kessler – I p. a co k tomu patří, I kůň

Peter Schneider – I kz., II r., I kp., I žk.

Dietels sun – I s., a co k tomu patří.

Rup – I s., a co k tomu patří.

Knoblauch – II kz., II r., I kp., I žk.

Summa – II p., III s. a IV kz.

Metzleinschpach (Matzelbach)

Packer – I p. a co k tomu patří.

Sein sun – I s. a co k tomu patří.

Auf des Symon hof – I. p a co k tomu patří.

Mair – I kz., II r., I kp., I žk.

Summa – II p., III s., a I kz.

Lewbnershof (heute Bodnershof)